

MUSEUMSNYTT

• Nr. 5/6 • 2008 • årgang 56 •

Kan vi tilgi Darwin?

- Gjenbegravelse i Neiden
- Bysamling
- Brangebærsyltetøyemballasje

Museumsnytt nr. 5/6 - 2008 - 56. årgang
Museumsnytt arbeider i henhold til reglene
for god presseskikk, slik de er nedfelt i Vær
varsom-plakaten og Redaktør-plakaten.

Utgiver: ABM-media AS
Utgitt med støtte fra ABM-utvikling
Statens senter for arkiv, bibliotek og museum

Redaktør: Signy Norendal
Tlf. 22 99 31 35 / 970 80 466
E-post: post@museumsnytt.no

Redaksjonsråd:
Kristina E. Bjureke
Sigrid Skarstein
Leif Anker
Bente Kristin Aass Solbakken

Annonser: John Larssen
John@media-team.no
Mob: 93 49 93 04
Dir: 22 09 69 19

Redaksjon, abonnement:
Ullevålsveien 11, 0165 Oslo
Tlf: 22 99 31 35
Fax: 22 91 31 31

Trykk: Lobo Media

Pris abonnement: 200 kroner i året
Annonsepriser og størrelser:
1/1 side (4 farger) kr. 7900
1/2 side (4 farger) kr. 4900
1/4 side (4 farger) kr. 3900

Bankgiro 60260523506

Museumsnytt kommer ut fem ganger i året,
hvorav siste nummer er et dobbeltnummer.
Museumsnytt tar ikke ansvar for ubestilt
innsendt materiale. Ettertrykk bare etter avtale.

Fagpressen

Innhold

Leder.....	s. 3
Tema: Charles Darwin - dobbeltjubileum 2009 ...	s. 4-23
Verden ble aldri den samme	s. 6
Kan vi tilgi Darwin?	s. 7
Darwin og planteforskningen	s. 10
Darwinismen og rasetenkningen	s. 12
Omdiskutert gjenbegravelse i Neiden	s. 14
Anti-evolusjonsmuseet i USA	s. 18
Anmeldelser	s. 23-31
Et veiskille i Munch-forskningen	s. 23
Fyldig katalog for svartkledde	s. 26
Man ska vara rädd om de vänner man har	s. 28
Nasjonalmuseets fall	s. 30
Pensjon til besvær	s. 32
Bysamlingen på Folkemuseet: Bare halve historien ...	s. 34
Samtalen: Svein Aaser	s. 38
Nordkalottsamarbeid: Netter av lys – Dager av mørke ...	s. 41
Ny oldtid i København	s. 44
Bringingebærsyltetøyemballasje	s. 50

Homo erectus er en utdødd menneskeart som levde på jorda for 1,8 millioner til 27 000 år siden. Arten oppsto i Afrika, men spredde seg også til Asia. Bildet viser en rekonstruksjon laget i Danmark (United Exhibits Group) og ble vist i utstillingen "Missing links alive" i Oslo og Bergen i 1999. Rekonstruksjonen skal nå brukes i ei ny zoologisk utstilling på Tromsø Museum-Universitetsmuseet. Foto: Mari Karlstad, Tromsø Museum - Universitetet i Tromsø

Digitale drømmerier

Digitale samlingsdatabaser på nett. Abm-samsøk. Fellessøk. Nasjonalt digitalt universitetsmuseum. Det er ingen ende på planene, som lanseres over en lav sko gjennom konferanser, stortingsmeldinger og andre publikasjoner.

Det haster nemlig å få museumssamlingene på nett. Påstander om at det som ikke finnes på internett ikke finnes i det hele tatt, er snart helt sann. Derfor må museene henge med, slik at samlingene kan fortsette å eksistere.

Det som imidlertid fort kan bli glemt er det som er enda viktigere enn å få alt raskt på nett, nemlig at kvaliteten på det som publiseres er god. Dersom museumssøk på nett er for dårlige, er de mer til skade enn til gagn for både museer og publikum.

Derfor må hodene holdes kalde. Man må vite hva man driver med, og ikke fly løs på alle utfordringene samtidig. Når drøyt 28 prosent av landets museumssamlin-

ger i dag er digitalisert, og svært mye av det ikke holder høy nok kvalitet til å være brukervennlig på nett, så er det kanskje ikke et abm-samsøk som burde stå høyest på dagsorden?

Arbeidet med den digitale samlingsforvaltningen fordrer både kvalitetssikring og handlekraft. De som jobber med digitalisering må vite hva de gjør, og ikke minst, hvorfor de gjør det. Muligens må arbeidet styres sentralt, kanskje bør det heller organiseres nedenfra. En reell debatt om metoder for kvalitetssikring og kompetanseheving bør ønskes velkommen. På myndighetsnivå må innholdstømt visjonsretorikk snart erstattes av en pragmatisk innfallsvinkel til hva som faktisk bør gjøres og hvordan det kan organiseres.

Se for øvrig artikkelen Brangebærsyltetøyemballasje side 50.

Signy

Stortingsmelding om museumsreformen

“En sentral ambisjon i meldingen vil [...] være å avdekke problemstillinger og peke på faglige og organisatoriske utfordringer i den videre museumspolitikken.” Dette skriver departementet i brev til museene og fylkeskommunene 14. november, hvor det varsles at Regjeringen våren 2009 vil legge frem en stortingsmelding om status i museumsreformen og endringene i museumslandskapet. Meldingen vil ikke gå inn på noen evaluering av reformens faglige resultater, da “mange konsolideringsprosesser nylig er gjennomført og flere pågår for fullt”. Utgangspunktet for meldingen er derfor en beskrivelse av museumsreformen og de faktiske strukturelle endringene den har ført til.

Departementet legger også opp til en møteserie i alle fylkeskommunene der museene inviteres til dialog og gis mulighet til ytterligere innspill. Møtene vil gjennomføres i perioden medio januar til medio februar 2009 i regi av ABM-utvikling og den enkelte fylkeskommune. (red.)

TIPS OSS

Har du gode ideer eller noe på hjertet? Tips oss om saker eller send debattinnlegg.

E-post: post@museumsnytt.no

Telefon: 22 99 31 35

Postadresse: Museumsnytt
Ullevålsveien 11, 0165 Oslo

Tema: Darwin

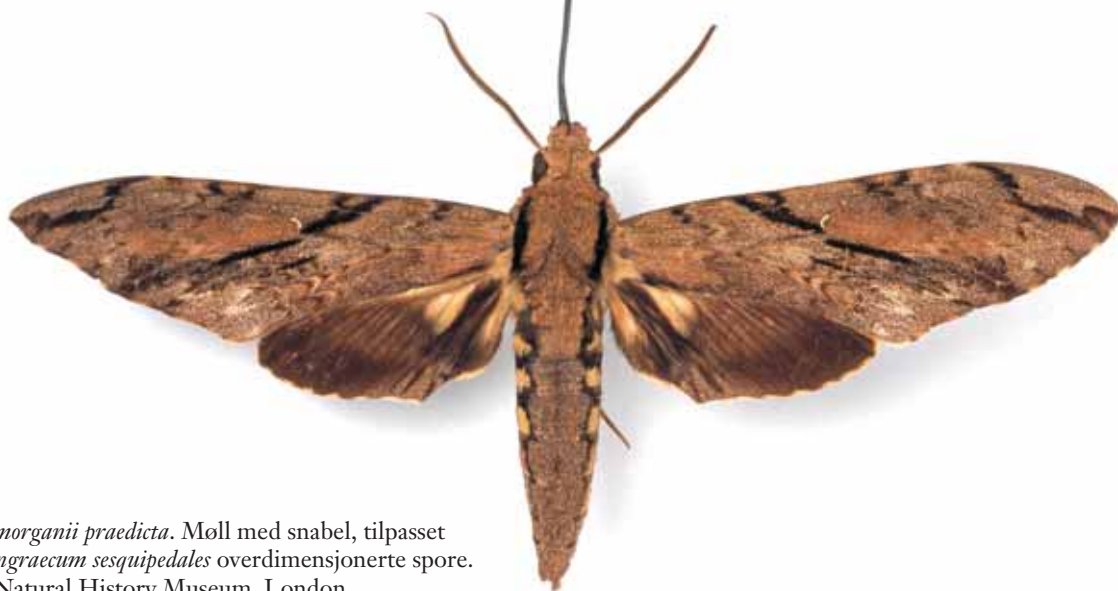
Darwinåret 2009

Dobbeltjubileum

Charles Darwin ble født
12. februar 1809.

Darwins hovedverk
Om artenes opprinnelse ble
publisert 24. november 1859.

Museumsnytt markerer
dobbeltjubileet med 20 sider
Darwin-relaterte artikler.

Xanthopan morgani praedicta. Møll med snabel, tilpasset
orkideen *Angraecum sesquipedales* overdimensjonerte spore.
Foto: The Natural History Museum, London

Charles R. Darwin og hans revolusjonerende bidrag

Tekst: Nils Chr. Stenseth

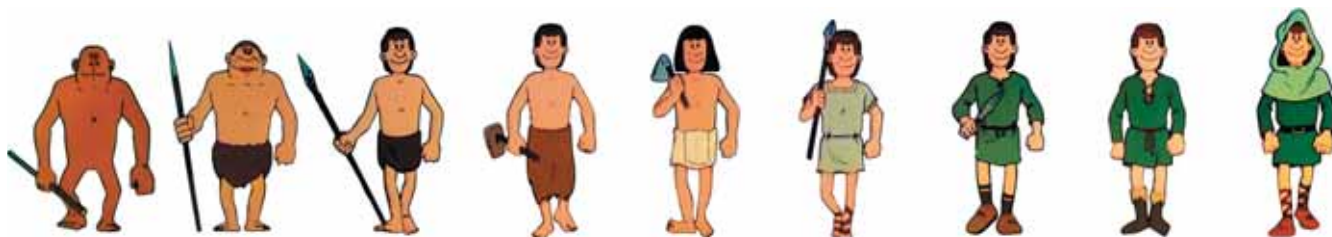
Charles Robert Darwin ble født den 12. februar 1809. Før han døde 19. april 1882, hadde han revolusjonert den biologiske vitenskapen. Darwins mest kjente verk er "On the Origin of Species" (1859), "The Descent of Man" (1871), "The Expression of Emotions in Man and Animals" (1872) og hans reiseskildring fra jordomseilingen med skipet HMS Beagle (1839). Alt i alt ga han ut hele 15 bøker og flere store avhandlinger. Det er imidlertid det førstnevnte verket, publisert for første gang for 150 år siden, som er blitt monumentet over Darwins virke. Med denne boken argumenterte han overbevisende for at evolusjonen skjer som et resultat av et naturlig utvalg.

Astronomien hadde noen århundrer tidligere vist at jorden ikke er universets sentrum. Biologien viste gjennom Darwin at mennesket ikke er unikt, utpekt som det levendes sentrum. Darwin viste at mennesket er mer enn det. Vi er formet av og vi er en del av den naturen som omgir oss, og vi er i slekt med alt kjent liv. Ironisk nok gjorde han dette uten å la "On the Origin of Species" handle om mennesket. Han nøyde seg der med den beskjedne setningen: "Light will be thrown on the origin of man and his history" – men implikasjonene var uunngåelige.

Charles R. Darwin var ikke den første som forsto at det er slektskap mellom artene i naturen, men som følge av hans forklaring av evolusjonens mekanismer (teorien om det naturlige utvalg), ble dette for alvor en del av vitenskapen. Med evolusjonsteorien kan vi forstå hvordan nye arter oppstår over tid. Den gjør det mulig å forstå utviklingen av kompliserte tilpasninger som for eksempel øyne og hender. Intet i biologien kan forstås, med mindre man ser det i lys av at en evolusjon har funnet sted og hele tiden finner sted.

Innenfor biologisk forskning brukes, testes og oppdateres kunnskap kontinuerlig – slik det gjøres innen all vitenskap. Selv om Darwin antydte mekanismer for evolusjon som siden har blitt forkastet, og selv om han kom på villspor da han forsøkte å lage en modell for hvordan egenskaper arves, lever hans vitenskapelige arv videre. Etter 150 års forskning binder evolusjonsteorien i dag sammen uavhengige data fra genetikk, biogeografi, geologi, medisin, morfologi, dyreatferd og så videre, på en måte som nok ville både ha forundret og begeistret Darwin!

Nils Chr. Stenseth er professor i biologi (økologi og evolusjon) ved Centre for Ecological and Evolutionary Synthesis, Biologisk institutt, Universitetet i Oslo.

Fra tegnefilmen "Det var en gang et menneske". Bilde: Panvision.

Verden ble aldri den samme

Det er ingen tvil om at 1859 representerer årstallet for et av de store paradigmeskifter.

Tekst: Dag O. Hessen

Et paradigmeskifte i vitenskapen betegner overgangen til en ny virkelighetsforståelse. Paradigmeskifter er sjeldne, i vitenskapen som ellers. Det er allikevel ingen tvil om at 1859 representerer årstallet for et av de store paradigmeskifter. Dette året publiserte Charles Darwin sin bok om artenes opprinnelse (*On the Origin of Species*) og vi må kunne si at verden aldri ble helt den samme. Etter dette ble mennesket uomtvistelig en del av naturen, og naturen selv måtte sees som et resultat av en gradvis utvikling der tapere og vinnere ble avgjort ved de utvelgelsesprinsipper som Darwin beskrev. Det er ingen overdrivelse å si at dette også innebar en erkjennelsesmessig revolusjon. Etter 1859 måtte også mennesket på mange måter sees i et nytt lys.

Modningsprosess

Forut for de fleste store paradigmeskifter foregår det en modningsprosess i den forstand at nyvinninger på andre fagfelt eller mer generelle strømninger i tiden bereder grunnen for en banebrytende innsikt. Så også med Darwins store teori. Vi kan spore ulike avskygninger av evolusjonsteorier helt fra den tidlige antikkens Empedokles (495–435 f. Kr) til Charles Darwins egen farfar Erasmus Darwin. Først og fremst var det imidlertid franskmannen Jean-Baptiste de Lamarck som gjennom sitt store arbeid *Philosophie zoologique* fra 1809 – Darwins fødeår – la grunnlaget for sin utviklingslære, den såkalte *lamarckismen*. Lamarck tok som kjent feil på et sentralt punkt, det at de egenskapene som en organisme ervervet seg i løpet av sitt liv kunne overføres til avkommet, men han lanserte ellers en svært visjonær teori. Det skal også bemerkes at Darwin selv langt på vei henfalt til lamarckistiske forklaringer. Så har vi naturligvis den interes-

sante, og for Darwin dramatiske og traumatiske begivenhet som fant sted i 1858, da Alfred Russel Wallace sender et brev til Darwin hvor han fremlegger en evolusjonsteori identisk med Darwins egen, dog uten Darwins overveldende faktagrunnlag. Uten dette brevet er det lite trolig at vi i 2009 kunne feire 150-årsjubileum for hans store evolusjonsteori. Det var dette som presset Darwin til å fullføre sitt verk ”allerede” i 1859 (han hadde da arbeidet med dette i de foregående 20 år etter jordomseilingen med HMS Beagle).

Det naturlige utvalget

Darwins store innsats var å fremsette en forklaringsmodell eller teori for hvordan denne utviklingen hadde skjedd. Teorien kunne oppsummeres i tre enkle forutsetninger, som igjen var basert på nitide observasjoner av natur og husdyr: 1) det er variasjon mellom individer, selv i en søskenflokk, 2) noen av disse variasjonene er arvelige, og 3) det fødes flere individer enn de om kan vokse opp.

Det er derfor ikke tilfeldig hvem som vokser opp, statistisk vil det være større overlevelse og flere avkom hos de med gunstigst egenskaper i den gitte situasjon, og dermed vil nettopp disse kunne føre sine arveanlegg videre. Naturen ”velger” slik sett ut de evolusjonære vinnerne, slik bonden velger de individer av husdyr som har de gunstigste egenskaper til videre avl. Denne seleksjonsprosessen ble av Darwin kalt det naturlige utvalget, og er det som skiller hans utviklingsteori fra andre.

Dag O. Hessen er professor i biologi ved Universitetet i Oslo, og står bak en rekke bøker om biologi og natur. I forbindelse med Darwinåret 2009 kommer Gyldendal forlag ut med boken ”Darwin. Verden ble aldri den samme”, hvor Hessen er redaktør sammen med Thore Lie og Nils Chr. Stenseth

Kan vi tilgi Darwin?

De sier De stammer fra en ape, Hr. Huxley, er det på farssiden eller morssiden?

Tekst: Petter Bøckman. Medforfatter: Cecilie Webb.
Begge ved Naturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo. Foto: Naturhistorisk Museum, UiO.

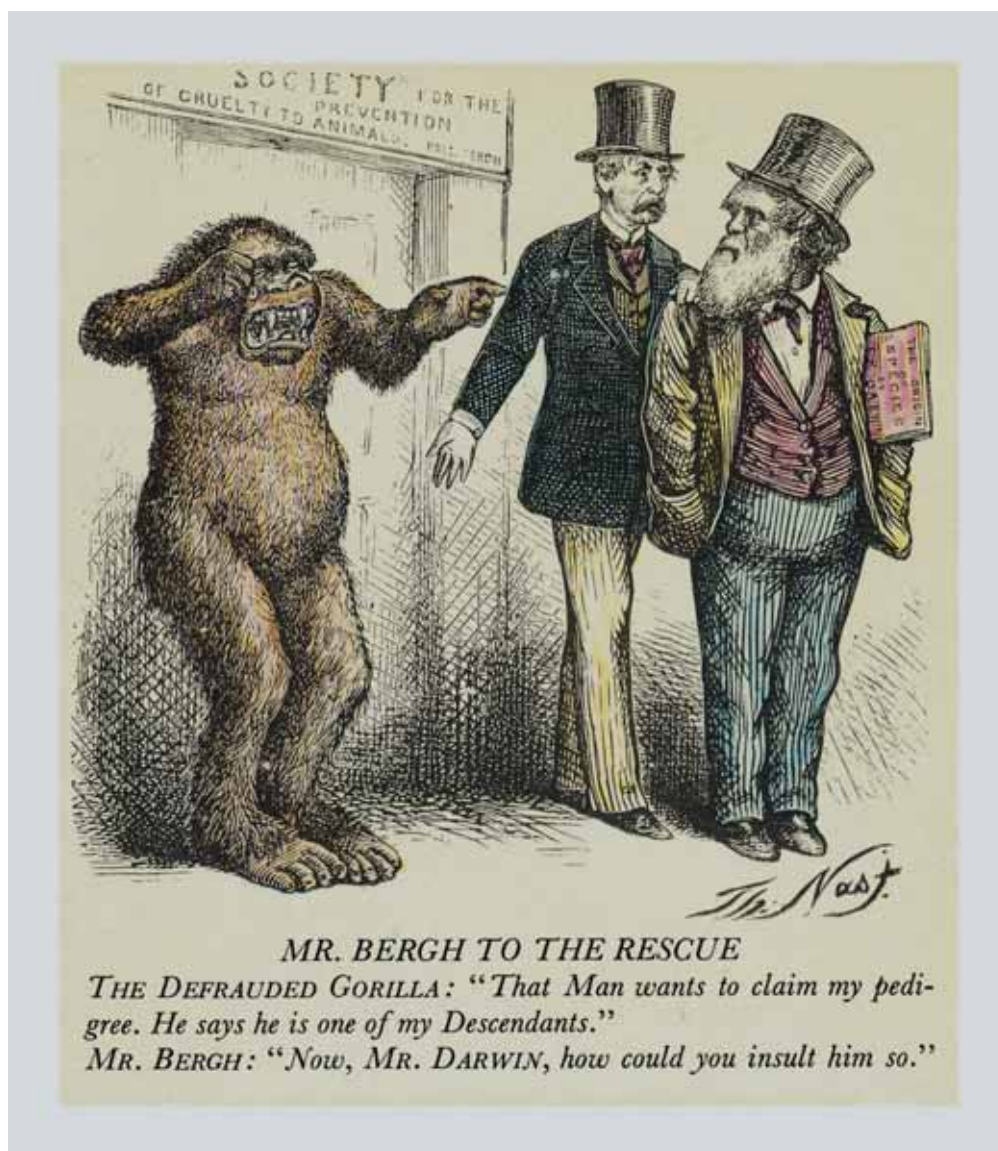
Replikken var avslutningen på Biskop Samuel Wilberforces innlegg. Året var 1860 og 700 mennesker hadde klemte seg inn mellom søylegangene i den store hallen i Oxford Naturhistoriske museum for å høre på. Under det vakre ny-gotiske hvelvet begynte sommervarmen å bli påtagelig. Med vel-talenhet, som hadde gitt ham oppnavnet Soapy Sam, gjøv biskopen løs på Darwins teori. Han avsluttet med å spørre den unge zoologen Thomas Huxley om hans avstamning.

Avslutningen på Huxleys svar har gått over i vitenskapshistorien: *"Jeg vil heller ha en ape som forfar enn en mann som bruker sitt intellekt til å spøke bort sannheten i en diskusjon om et emne han ikke har rede på!"* Slike utsagn passerte ikke ubemerket i viktoria-tidens England. Det ble øyeblikkelig uro i salen. Gemyttene flammet og en Lady Brewster besvimte. Joseph Hooker, Englands fremste botaniker som til da hadde vært lunken til evolu-

sjonsteorien gikk på talerstolen og leverte et grundig og faglig svar til biskopen. Det var etter alle mål en minneverdig formiddag.

Mot kunnskapens yttergrenser

Debatten i Den Britiske Forening til Vitenskapens Fremme i 1860 var den foreløpige kulmi- ►

"Apedebatten" gjorde Darwins karakteristiske ansikt til et yndet objekt for karikaturtegnere. Her i møte med Henry Bergh, en kjent dyreverner.

nasjonen av en lang prosess. Røttene lå mange århundrer tilbake, til den gang Galileo rettet sin primitive kikkert mot Jupiter og begynte å forklare stjerner og planeter som naturlige fenomener. Siden kom Newtons naturlover, og deretter ble stadig flere mystiske fenomener forklart og forstått og overført til naturvitenskapens sfære. Etter 1700-tallet sto egentlig bare dannelsen av Jorda og dens livsformer igjen, skjult bak tidens slør.

På begynnelsen av 1800-tallet begynte geologene å lette på dette sløret. Anslagene over Jordas alder begynte å stige fra tusener til millioner av år. De talløse fossilene som industrialismens ivrige spader brakte for dagen, bidro til spørsmålet om verdensordenen var gudegitt og uforanderlig. Ikke minst ble dette et spørsmål om menneskets plass i naturen.

Fossil av urfuglen *Archaeopteryx* med fjær og lang krypdyrhale, funnet i 1861. Foto: Wikipedia.

Biskopen og zoologen

Beretningen om Huxley og Biskopen blir ofte framstilt som en kamp mellom kirken og en gryende naturvitenskap fundert på evolusjon, men dette er en forenkling. Biskop Wilberforce var visepresident i det Kgl. Selskap til Vitenskapens Fremme og en ivrig amatørornitolog. Blant hans mange skrivelser finnes en artikkel om funksjonen av tiggende hos trosteunger, der han brukte darwinistiske prinsipper. Han var ingen blind forsvarer av troen.

Biskopen representerte den gamle garde ved Universitetet i Oxford. Debatten mellom ham og Huxley var en del av en maktkamp ved universitetet mellom teologer og *gentlemen naturalists* som biskopen på den ene siden og den nye generasjonen av unge, profesjonelle vitenskapsmenn på den andre.

Upstairs and downstairs

Det var ikke bare ved Universitetet i Oxford at *Artenes opprinnelse* ble brukt i maktkamp. Viktoriatidens England var et samfunn der sosial posisjon var medfødt og der dronning Victoria hersket "ved Guds nåde". Den sosiale stabiliteten var bærebjelken i samfunnet. Da *Artenes opprinnelse* kom i 1859 var den en brannfakkell. Den ble angrepet, ikke bare på grunn av implikasjonene for menneskets avstamning, men på grunn av budskapet om forandring.

På midten av 1800-tallet var den bastante samfunnsordenen i ferd med å slå sprekker. I parlamentet ble det diskutert stemmerett for arbeidere, enkelte argumenterte endog for stemmerett for kvinner. En gryende arbeiderbevegelse så dagens lys under Karl Marx. Den britiske overklassen fryktet at revolusjonære tanker fra oppstanden i Paris i 1848 skulle spre seg i England. Det var, som kommentatoren i *Edinburgh Review* skrev, ikke et tidspunkt å komme med et budskap om forandring.

Biologi som klassekamp

Debatten i Oxford reflekterer på mange måter også dette aspektet. Mens Wilberforces stilling gjorde ham til Lord av Oxford med sete i Overhuset, hadde Huxley sin rot i middelklassen. Huxley viet senere store deler av livet til å popularisere vitenskap og holde foredrag i museets regi for arbeiderklassen. Tradisjonen med søndagsforedrag ved museer kan spores tilbake til ham. Evolusjonsteoriens budskap om forandring tiltalte blant annet Marx. Gjennom sine karrierer kjempet Darwin og Huxley for at den ikke skulle bli misbrukt av venstresiden. Sosialdarwinismen, i dag utskjelt og forlatt, startet egentlig som en sosial bevegelse for å beskytte de fattige mot bruk av "den sterkeste rett". Ironisk nok kom sosialdarwinismen til å legge grunnlaget for noen av verdens verste forbrytelser mot menneskeheten.

Mennesket som dyr

I samtiden var spørsmålet om moral kanskje det viktigste. Biskopens kone skal ha uttalt om evolusjon at "*Hvis dette er sant, la oss be om at dette aldri blir allment kjent!*" Frykten var at om mennesker ikke så på seg selv som skapt i guds bilde, ville grunnlaget for moral falle bort.

Darwin selv var ingen politiker, men var ikke dummere enn at han hadde sett dette spørsmålet komme. I oppfølgeren *Om uttrykk for følelse hos dyr og mennesker* beskrev han moral og lover som en naturlig følge av menneskets biologi, en forlengelse av fenomener som finnes hos alle flokkdyr. Samtidig som Darwin forsøkte å beskytte den viktorianske samfunnsorden han selv var en del av, førte boka menneskebildet bort fra det guddommelige. Også våre følelser og moral er en del av dyreriket, underlagt de samme amoralske og nådeløse lover som styrer livene til mus og meitemark.

Faksimile fra det norske vittighetsbladet Vikingen, 1879.

Et urolig samliv

I 2009 er det 150 år siden *Artenes opprinnelse* ble gitt ut. Brytningen mellom den gudegitte verdensorden og Darwins dynamiske verdensbilde er et av temane for Naturhistorisk museums utstilling *Kan vi tilgi Darwin?*. Fortsatt går bølgene høyt når naturvitenskapens og religionens sfærer møtes. De fleste har ingen problemer med å skille mellom de to verdenene, problemene oppstår først der disse blandes, som når fundamentalistiske kristne i USA og tyrkiske muslimske fundamentalister slår seg sammen for å motbevise Darwin.

Debatten mellom Huxley og biskopen i 1860 var i siste instans en debatt om hvem som hadde rett til å forske på og tolke verden rundt oss. Evolusjonsteorien ble brukt som en brekkstang for å kaste ut den religiøse og adelige klassens "hobbyforskere", og for å profesjonalisere naturvitenskapen. Prisen vi betalte var at mennesket mistet sin plass på den guddommelige pidestallen høyt hevet over resten av skaperverket. En skaper er ikke lenger nødvendig for å forstå verden og oss selv. Kan vi noensinne tilgi Darwin?

Darwin og planteforskningen

Neste år feires Darwins 200 års fødselsdag; i fjor ble den svenske naturforskeren Carl von Linné hedret med tilstelninger over hele verden. Begge har hatt stor innflytelse på utviklingen av forståelsen av naturfagene.

Tekst: Sigmund Spjelkavik, direktør Agder naturmuseum og botaniske hage.

Linné er ikke bare kjent for sin systematiske tilnærming til naturhistorien. Men han skal også ha gjort samtiden oppmerksom på at også planter hadde sex. For zoologene var det opplagt at det motsatte kjønn ofte måtte kjempe om oppmerksomheten eller privilegiene fra det andre kjønn, men hvordan passet plantenes sexliv inn i evolusjonsteorien? Hva visste Darwin?

Kryssbestøvning

Linnés kunstige system med 24 klasser basert på antall støvbærere, er nok en av årsakene til at en karikatur av en botaniker ofte er en støvbærertellende "nerd" uten kontakt med virkeligheten. Hadde man lagt mer vekt på blomstermorfologi og bestøvningsbiologi i undervisninga, hadde kanskje denne delen av naturfaget stått sterkere i skolen. Kryssbestøvning er fortsatt regnet som en viktig kilde til genetisk variasjon mellom individene og konkurransen om pollinatorene gir seg flere utslag, hovedsakelig i form av

"reklame" og "belønning" som praktfulle blomster som skueorgan og nektar til insekter og andre dyr som frakter pollen mellom plantene.

Møll med snabel

Dette kjente Darwin til, og godt kjent er Darwins prediksjon etter studier av orkideen *Angraecum sesquipedale* med den overdimensjonerte sporen, at det måtte finnes et tilsvarende dyr som kunne utnytte nektar fra denne orkideen og dermed sørge for pollinering. Orkideen med det engelske navnet "Comet Orchid", neppe kjent av Linné, hadde en slik pollinator; en møll med en snabel som kunne rekke ned i sporen. Denne ble funnet i 1903 og gitt navnet *Xanthopan morgani praedicta*. Siste ledd i navnet henspiller nettopp på at den var forutsett; den var *prediktert*. Snabelen til denne møllen kan bli 30 til 35 cm lang; like lang som sporen til orkideen, en og en halv fot som det latinske navnet *sesquipedale* betyr.

Linné utviklet den binominale nomenklaturen hvor artsnavnet består av to ledd; et slektsledd

Kulturlandskap på Jæren. En forbinder Darwin med eksotiske reisemål og spennende, uvanlige dyr og planter, men glemmer at han ofte tok utgangspunkt i husdyr og kulturplanter i sine arbeider. Foto: Sigmund Spjelkavik.

og et epitet, som til sammen skal gi enhver art et unikt navn. Linné innførte også andre kategorier over art og slekt i et hierarkisk system. Imidlertid så ikke Linné, som beskrev over 4 000 dyrearter og nær 8 000 plantearter, at slektskap og artsutvikling kunne være resultat av en evolusjon. I tråd med datidens oppfatning, var arter og slekter Guds verk. Han fikk allikevel problemer med presteskapet da han plasserte mennesket og apene i samme orden.

Darwin og Malthus

Darwin brukte Linnés system for klassifisering av de artene han beskrev og samlet inn under jordomseilinga, og teorien om artenes opprinnelse ble presentert i "the Linnean Society" i London, men ellers blir ikke Linné nevnt i hovedverket "On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life".

Derimot har demografen og økonomen Thomas Malthus' (1766-1834) teorier betydd mye for Darwin da han etter jordomseilinga gikk gjennom materialet og begynte å systematisere tankene rundt teorien som skulle bli regnet som en av de viktigste i biologiens historie.

Darwin skriver selv om Malthus' doktrine:

This is the doctrine of Malthus, applied to the whole animal and vegetable kingdoms. As many more individuals of each species are born than can possibly survive; and as, consequently, there is a frequently recurring struggle for existence, it follows that any being, if it vary however slightly in any manner profitable to itself, under the complex and sometimes varying conditions of life, will have a better chance of surviving, and thus be NATURALLY SELECTED. From the strong principle of inheritance, any selected variety will tend to propagate its new and modified form.

Innsamling av arter

Jordomseilinga som HMS Beagle gjennomførte, var en sammensatt ekspedisjon med flere formål. Darwin var med for å gjøre naturhistoriske undersøkelser. Dyr og planter ble samlet inn under

"Strandbalderbrå" *Tripleurospermum maritimum* (L.) W.D.J. Koch. Et eksempel på en planteart som har skiftet navn gjennom tidene. L-en i parentes viser at Linné har beskrevet arten tidligere men under et annet latinsk navn.

hele reisa og innlemmet i samlingene hjemme i England, og som etter en moderne ekspedisjon i dag, ble andre eksperter kontaktet for å beskrive og studere materialet.

Materialet havnet på museum, og her er en ved kjernen i museenes oppgave den dag i dag. Etter ICOMs museumsetiske regelverk har museene "plikt til å anskaffe, bevare og utvikle samlinger som bidrag til å sikre samfunnets naturarv, kulturarv og vitenskapelige arv". Videre heter det at "Museums-medarbeidere skal fremme forskning, bevaring og bruk av den informasjon som ligger i samlingen". Det er samlingene som skiller museene fra andre forskningsinstitusjoner og samlingsforvaltning er en av de viktigste oppgavene for museene. Museene skal ha samlingsplaner, sørge for forsvarlig oppbevaring og katalogføring og sørge for at samlingene er tilgjengelige for andre museer og forskere for vitenskapelige undersøkelser. Den framtidige nytteverdien av samlingene kan være vanskelig å overskue, moderne teknikk har gjort det mulig å gå inn i de gamle samlingene og se på for eksempel utvikling av forurensing i naturlige miljøer og, ikke minst, moderne DNA-teknikk gir muligheter for detaljerte studier av slektskap og utvikling på en måte Darwin umulig kunne ha sett for seg.

Darwinismen og rasetenkningen

Tekst: Jon Røyne Kyllingstad, historiker.

Mellomkrigstidas norske raseforskning var en gren av den veletablerte vitenskapen fysisk antropologi. Denne vitenskapen oppstod først blant 1700-tallets naturhistorikere. Carl von Linné og hans samtidige antok at dyre- og plantearter var skapt av Gud, og involverte seg i livlige diskusjoner om hvordan biologiske variasjoner innen menneskeheten skulle klassifiseres: Var forskjeller i hudfarge, hårfarge og lignende et resultat av forskjeller i levkår og klima? Eller fantes det ulike menneskearter, som kunne spores tilbake til skapelsen? Slike debatter ga opphav til et helt forskningsfelt, som på midten av 1800-tallet ble institusjonalisert som en egen disiplin; fysisk antropologi.

Darwins lære

Darwinismens gjennombrudd på 1860- og 1870-tallet, rev tilsynelatende grunnen vekk under slike vitenskapelige debatter. Allikevel ble den vitenskapelige rasetenkningen snart koblet sammen med Darwins lære. Darwin og andre pådrivere for den darwinistiske revolusjonen, antok at det fantes grunnleggende raseforskjeller innenfor menneskeheten. De trodde at disse hadde utkrystallisert seg på et tidlig stadium i menneskehetens historie, og at de var relativt stabile og uforanderlige. De var dessuten enige med førdarwinistiske rasetenkere om at menneskeraser kunne ordnes i et hierarki av mentale, kroppslige og kulturelle utviklingstrinn. Svarte afrikanere var ansett som både dummere, styggere og mer kulturelt primitive enn hvite europeere.

Fra primitivitet til sivilisasjon

I *Descent of Man* argumenterte Darwin for menneskets slektskap med resten av dyreverdenen. Han forsøkte å vise at det bare var en gradsforskjell mellom apers og menneskers anatomi og

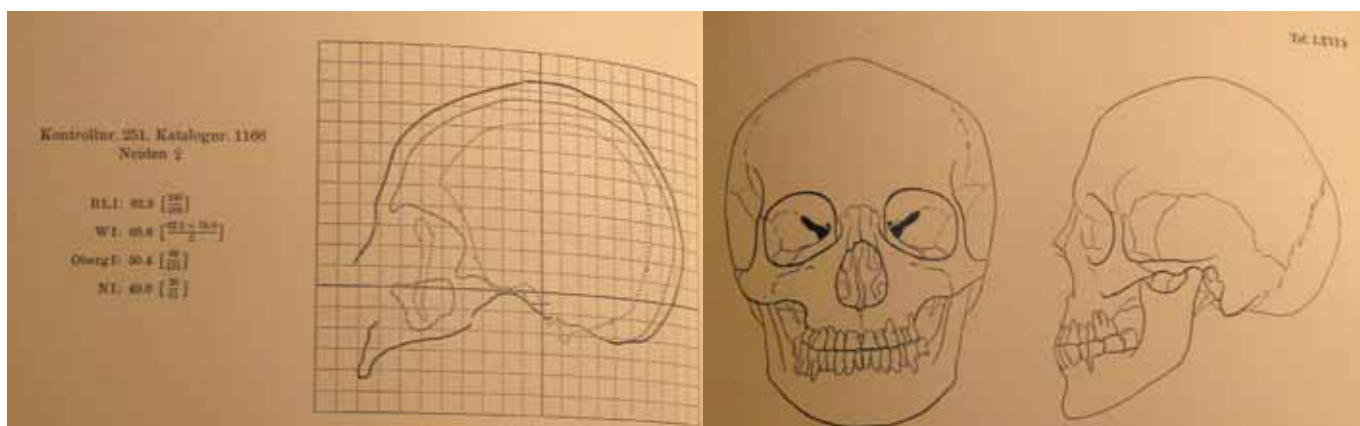
atferd. Argumentasjonen bygde på etablerte antagelser om at menneskeheten kunne deles inn i raser, der noen (afrikanere) stod nærmere resten av dyrene enn andre (europeere). Darwin og hans tilhengere forsøkte også å forklare menneskehetens utvikling fra "primitivitet" til "sivilisasjon" som et produkt av et naturlig utvalg, som virket både på individnivå og på rasenivå. De minst tilpasningsdyktige (minst intelligente) rasene og individene bukket under i kampen for tilværelsen.

Skallemåling

Den fysisk-antropologiske forskningen vokste til en hel liten industri i kjølvannet av 1860-tallets darwinismedebatter. Interessen for rasenes mentale kapasitet og hjernefysiologiske utvikling førte til et sterkt fokus på sammenligning av hodeskaller, og utvikling av et omfattende apparat av "kranologiske" måleteknikker og rase-klassifikasjonssystemer. Den mendelske arvelæren og den moderne, eksperimentelle genetikkens gjennombrudd etter århundreskiftet, førte heller ikke til et oppgjør med den skallemålende raseforskningen, eller med ideen om et hierarki av menneskeraser. Derimot ble antropologenes rasebegrep omfortolket i tråd med nye genetiske tenkemåter. "Rase" ble nå ansett som et knippe av arvelige egenskaper som gikk i arv i henhold til mendelske arvelover. Og det var vanlig å anta at det var en sammenheng mellom arvelige kroppslige "rasekjennetegn" (som skalleform, hud og hårfarge) og mentale egenskaper som intelligens og lynne. Ved å kartlegge utbredelsen av slike kjennetegn i levende og utdødde befolkninger forsøkte forskerne å rekonstruere visse opprinnelige "urraser". Det var en slik tenkning som preget mellomkrigstidas norske raseforskning.

Samiske gravsteder

Under ledelse av anatomiprofessor Kristian Schreiner og universitetets anatomiske institutt

Illustrasjon i Kristian Emil Schreiners *Zur Osteologie der Lappen* 1931/35, bind 2, Taf. LXVI a og b. Neiden-skaller på millimeterpapir. Schreiner var kjent for å være systematisk.

ble det i mellomkrigstida gjort et stort framstøt for å kaste lys over den norske og den samiske befolkningens raseopphav. Dette innebar blant annet at et stort antall samiske gravsteder ble endevendt på jakt etter samiske hodeskaller. Gravningene i Neiden var en del av dette framstøtet (se egen artikkel). Under første verdenskrig – da de skoltesamiske gravene ble åpnet – var raseforskning en vanlig aktivitet ved museer og universiteter rundt om i Europa. Denne virksomheten var gjerne preget av en implisitt antagelse om et hierarki av raser. Helt siden århundreskiftet hadde det blitt rettet vitenskapelig kritikk mot forestillingen om høytstående og lavtstående raser, men det var først på 1930-tallet at denne kritikken virkelig begynte å komme på offensiven. Nazismens frammarsj i Tyskland bidro til å polarisere det internasjonale vitenskapelige ordskiftet om rase, og fremstående vitenskapsmenn angrep ideen om et rasehierarki.

Nydarwinismen

Dette vitenskapelige og politiske oppgjøret var sammenvevd med gjennombruddet for den såkalte nydarwinismen, en syntese av populasjonsgenetikk og seleksjonslære. Noen av de fremste talsmenn for denne syntesen hørte også med blant de meste radikale vitenskapelige anti-rasistene. De gjorde "populasjon" til et sentralt vitenskapelig begrep. En populasjon var et reproduktivt fellesskap av individer som delte en

pool av gener. Evolusjonen blir drevet fram av ulike utvalgsmekanismer som endrer populasjonens genpool. Innenfor en slik forståelseshorison ble ideen om statiske og opprinnelige raser avvist som utdatert vitenskapelig tankegods.

Polarisert debatt om rase

Resultatene av det anatomiske instituttets store norske rasekartlegging ble ikke publisert før på 1930-tallet. Da pågikk det en sterkt polarisert og politisert internasjonal vitenskapelig rasedebatt. Noen vitenskapsmenn avviste rasebegrepets relevans. Andre argumenterte for en sterk sammenheng mellom rase og psykologi, og hevdet at raseblanding førte til biologisk degenerasjon. Debatten slo også inn i norsk vitenskap. På 1920-tallet samarbeidet Schreiner tett med militærlegen og raseantropologen Halfdan Bryn som forfektet en amerikansk- og tyskinspirert rasetenkning bygget omkring ideen om en blond, nordisk eller germansk eliterase, som var truet av bastardisering. Omkring 1930 tok Schreiner sterkt og konsekvent avstand fra Bryn og hans ideer. Han tok imidlertid ikke et konsekvent oppgjør med selve ideen om å rangordne raser. Han antok for eksempel at nordmenn var bedre mentalt utrustet enn samer. Resultatene av forskningen på samiske hodeskaller ble publisert i avhandlingen *Zur Osteologie der Lappen* i 1931/1935. Her stilte Schreiner opp en samisk rasetype med "infantile" fysiske kjenne- ►

tegn, som lav kroppshøyde, lange armer og små genitalier. Denne kroppstypen skulle visstnok stemme overens med typisk samiske sjelsegenskaper som sorgløs munterhet, barnslighet, skyhet og uansvarlighet. Kort sagt; samene befant seg på et litt tilbakeliggende utviklingstrinn, og dette kom til uttrykk både i kroppslig framtoning og åndsevner.

Oppgjøret med vitenskapelig rasisme

Målt med samtidas målestokk hadde allikevel Schreiner et moderat syn på rase. Dette innebar at han var på kollisjonskurs med sine tyske kolleger. Samtidig var han i takt med trendene i den angloamerikanske vitenskapelige verden. Disse vitenskapelige trendene ble ytterligere

forsterket i etterkrigstida, da avsløringen av nazistenes krigsforbrytelser skapte et behov for å ta avstand fra den vitenskapelige rasismen. Dette ble forsterket av den kalde krigen, som blant annet tok form av et kappløp om å tilegne seg moralsk lederskap i et verdenssamfunn preget av avkolonialisering.

I 1951 bidro UNESCO til at verdens fremste genetikere, antropologer og psykologer samlet seg om en vitenskapelig erklæring om rase-spørsmålet. Her ble "rase"- etter en lang debatt - definert som et synonym for "populasjon". Samtidig ble det avvist at det kunne påvises vitenskapelige sammenhenger mellom raseforskjeller, arvelige psykologiske forskjeller og kulturforskjeller.

Omdiskutert gjenbegravelse i Neiden

Medlemmene av St. Georgs menighet i Neiden i Sør-Varanger kommune har fått gjennomslag for tilbakeføring og gjenbegravelse av sine forfedres levninger.

Tekst: Signy Norendal

Alle er ikke enige i gjenbegravelsen, som ble vedtatt av en arbeidsgruppe ved universitetet i Oslo i februar 2008 og støttet av Sametinget. Regjeringen har foreslått en bevilgning på 1,5 millioner kroner til gjennomføringen av gjenbegravelsen i forslaget til neste års statsbudsjett.

På vegne av den ortodokse St. Georgs menig-

het, sendte forstander for den ortodokse kirken i Norge, fader Johannes Johansen, i november 2006 en søknad til bispedømmet i Hålogaland. Bispedømmet tok saken videre til Sametinget og Universitetet i Oslo (UiO), hvor skjelettmaterialet nå er oppbevart i De Schreinerske samlinger. Kravet ble behandlet av et arbeidsutvalg oppnevnt av UiO, som i februar 2008 vedtok tilbakeføring og snarlig gjenbegravelse i Neiden.

Litt forhistorie

I 1915 ble 94 skjeletter gravd opp fra en gravplass i Neiden i Sør-Varanger og sendt til anatomisk institutt ved Universitetet i Oslo. Levningene var av skoltesamisk opprinnelse. Johan Brun foretok utgravningene for Kristian Emil Schreiner ved anatomisk institutt, og fortalte om framgangen i et brev til Schreiner: Brun skal først ha spurt først lokalbefolkningen om å få lov til å grave ut "de ældste grave omkring Kirken, medens jeg selvfølgelig ikke ville røre den nyere del". Samtidig som "en gammel blind skoltekjerring, som er den der holder liv i forbindelsen med popen og Russland" lyste forbannelse over Brun "på lappisk og kvænsk", erklærte en annen skolte, Andre Jacobowitsj, at Brun kunne komme og grave hos han. Han hadde nemlig funnet skjeletter på eiendommen sin, som lå et stykke bortenfor kirkegården. Jacobowitsj skulle ha fem kroner skjelettet, og Brun slo til.

Vil ha forskning

Børre Mathisen er neidenværing med skoltesamisk opprinnelse, og som de fleste andre ønsker han skjelettmaterialet tilbakeført. Gjenbegravelse mener han imidlertid bør vente en stund.

– Det er mye man ikke vet om skoltesamenes historie, som man kan finne ut hvis man forsker på dette materialet. Når skaden først er skjedd bør man prøve å få mest mulig ut av dette. Med nye metoder kan man finne ut svært mye om vår kultur, for eksempel hva vi spiste og hva slags sykdommer vi hadde. Ikke minst kan man finne alderen på gravene.

Skoltesamene ble kristnet av russiske munkar på 1500-tallet. I følge Mathisen er det mye som tyder på at noen av skjelettene stammer fra førkristen tid.

– I såfall er det ikke nødvendigvis riktig å gi dem en russisk-ortodoks begravelse, bemerker Mathisen.

Samtidig understreker han at et av hovedproblemene i saken er måten debatten er blitt ført på, og at ikke alle parter er blitt hørt i saken.

– Hvis debatten hadde vært åpen og alle involverte parter hadde forholdt seg til det samme faktagrunnlaget så hadde debatten vært en ganske annen.

Men i denne saken er det en del som kun har basert seg på synsing og forutinntatte holdninger, mener Mathisen.

Ingen skoltesamer i utvalget

– Etter min mening har ikke dette spørsmålet blitt behandlet på en ordentlig måte. Vi er mange som ikke oppfatter oss som representert av fader Johannes, sier Mathisen, som kritiserer både Sametinget, pressen og arbeidsutvalget for ensidig behandling av saken. – For Sametinget

Fra utgravningen i 1915. Foto: Johan Brun. Tromsø Museum - Universitetsmuseet

er dette blitt en viktig symbolsak som de kjører foran seg. Sametingets behandling av skoltesamer har ikke alltid vært som den burde. Derfor bruker de Neiden-saken for tilsynelatende å rette opp i gammel urett, uten å ta hensyn til at det finnes flere oppfatninger om saken. Utvalget holdt et informasjonsmøte i Neiden i oktober 2007, som var annonsert tre dager på forhånd. Alle møtedeltakerne var enige om tilbakeføringen, men et flertall ga uttrykk for at de ønsket å vente med gjenbegravelsen. Det merkeligste med hele historien er likevel at det ikke satt en eneste skoltesame i utvalget, sier han.

Arbeidsgruppen som behandlet søknaden fra den ortodokse St. Georgs menighet i Neiden, besto av to representanter fra Universitetet i Oslo, en fra Sametinget, en fra Den norske kirke, samt fader Johannes Johansen. Johansen representerer menigheten ved St. Georgs kapell i Neiden, og er ikke samisk.

Åpen prosess

– Det tas jo beinprøver som skal muliggjøre senere forskning, sier Hilde Anita Nyvoll, samlingsrådsmedlem med ansvar for museer og kul-

– Det merkeligste med hele historien er likevel at det ikke satt en eneste skoltesame i utvalget.

Østsamisk museum i Neiden. Foto: Østsamisk museum.

turminnevern. Hun sier hun ikke har hørt noen gi uttrykk for at de er imot gjenbegravelsen.

Professor dr. med. Gunnar Nicolaysen er instituttleder ved Institutt for medisinske basalfag som De schreinerske samlinger hører inn under, og var leder av utvalget som behandlet søknaden. Nicolaysen sier at de anså at fader Johannes representerte østsamene i Neiden. Menigheten hadde bedt han om å representere dem i saken, og det var ikke fremmet noe annet forslag om representant i utvalget.

– Men nettopp med tanke på å høre hele lokalmiljøet hadde vi to møter i Neiden, hvor alle meningsytninger kom opp. Dette har vært en åpen prosess. Vi mottok en uttalelse fra en gruppe som mente at man skulle vente med gjenbegravelsen. Mot dette står ønsket formulert av St. Georgs kirkeforening om at levningene måtte “tilbakeføres i viet jord nå”.

Ingen gode grunner til å vente

Fader Johannes Johansen er på sin side nesten litt overrasket over at det gikk så greit å få aksept for kravet om gjenbegravelse.

– Vi er svært fornøyde. Endelig får østsamene sine forfedre tilbake i vigslet jord. Det fantes jo de som gjerne skulle ha beholdt materialet, men de hadde heldigvis en etisk forståelse for at det var riktig å levere det tilbake, sier den ortodokse presten.

– Det er ingen som skal overprøve de gravlagtes vilje om å ligge på denne kirkegården.

– Det var en del skoltesamer som ville vente?

– Ja, det var det en del sekundære interesser som fikk noen til å gå inn for det – mennesker som ikke hadde noen direkte bånd til kirken. Men det finnes ingen gode grunner til å vente.

– Men det er også deres etterkommere det er snakk om her?

– Likevel er dette et kirkelig anliggende. De som

i sin tid ble begravet i kristen jord bør få komme tilbake dit. Dessuten er selve jordfestelsen ekstra viktig i den ortodokse kirke. Det er ingen som skal overprøve de gravlagtes vilje om å ligge på denne kirkegården. Vårt anliggende er bare å sikre at det vil de bli også i fremtiden, uten unødig opphold, sier Johansen.

Førkristne graver?

Asgeir Svestad er førsteamanuensis i arkeologi ved Universitetet i Tromsø og forsker på samisk gravskikk. Han har undersøkt gravplassen i Neiden og har forsket på det skoltesamiske gravmaterialet. Svestad bekrefter at skjelettene, eller noen av skjelettene, kan være

fra førkristen tid.

– Det er faktisk flere ting som tyder på det. Blant annet er det funnet rester av neversvøp, som hos østsamene synes å gå ut av bruk i førkristen tid. Vi vet at lokalbefolkningen i Neiden ikke var klar over at denne delen av gravplassen eksisterte da utgravingene foregikk i 1915. Plassen kan derfor ha vært ganske gammel, noe som ikke er så merkelig da Neiden var den sentrale sommerboplassen i Neidensiidaen så langt tilbake man kjenner. Gravplassen kan dermed oppfattes som siidaens sentralgravplass. Dessuten synes det som om det har vært vanlig i nettopp det

skoltesamiske siidasamfunnet at de gamle gravplassene ble videreført til kristne, sier Svestad, som

også mener også at det burde vært forsket på materialet, i alle fall en stund, før gjenbegravelsen.

– Det er mange sider av østsamisk kultur og levemåte man vet lite om. Dessuten bygges det nå et Østsamisk museum som nettopp skal ivareta og formidle østsamisk kultur, hvorfor kunne man ikke ha oppbevart levningene på en etisk forsvarlig måte der, slik man har gjort med samisk skjelettmateriale på Siidamuseet (det eneste samiske museum i Finland). Dette blir etter mitt syn et paradoks, sier Svestad.

– Men det tas jo beinprøver før gjenbegravelsen. Er ikke det tilstrekkelig?

– Det sier seg selv at små prøver begrenser hva man kan undersøke. Visse ting kan også bare belyses gjennom en detaljert skjelettal undersøkelse. F.eks. om vedkommende har sittet mye på knær, har drevet med tinntrådarbeid, røykt pipe, blitt begravet i klær eller fått med seg smykker.

Krav på kunnskap

I november 2007 arrangerte Østsamisk museum et møte for å orientere om hva som skjedde i saken og for å kartlegge de ulike holdningene til saken i det skoltesamiske samfunnet. På møtet ble det skrevet en enstemmig uttalelse med 11 signaturer som ble sendt til arbeidsgruppen. I uttalelsen ble det bedt om at en eventuell gjenbegravelse skulle vente til 2015, hundre år etter utgravningen. Man ønsket tid til en gjennomtenkt og verdig debatt om plassering og oppbevaring, samt mulighet til å gjennomføre forskningsarbeider som kan gi kunnskap om levestedet til forfedrene. Det ble understreket at hele det skoltesamiske samfunnet burde få tid til å diskutere saken grundig. Avsenderne ba også om at innspillet skulle bli sterkt vektlagt siden de ikke anså seg representert i arbeidsgruppen.

Honna Havas er museumsleder for Østsamisk

– *Man ønsket tid til en gjennomtenkt og verdig debatt.*

museum og beklager at innspillet ikke har hatt noen virkning i saken.

– Det er beklagelig og krittikkverdigg at skoltesamene ikke var invitert til å delta i utvalget som behandlet saken. Å holde møter i Neiden er bra, men ikke på langt nær tilstrekkelig, sier Havas. I forkant av møtet sendte museet informasjon til de ca 70 husstandene som var på deres adresseliste, for å nå de som bor i andre deler av landet enn Neiden og Sør-Varanger.

– Vi håper at UiO og Sametinget sikrer at levningene undersøkes, slik at kunnskapen om forfedrene ikke går tapt. Vi håper også at skoltesamene inviteres til planleggingen av gjenbegravingsseremonien og at de får informasjon om det videre arbeidet. Flere i den yngre generasjonen med skoltesamiske røtter ønsker å vite mer om sine forfedre, og ønsker forskning på disse levningene. Den oppvoksende generasjonen har liten kunnskap om sin egen kulturarv, og har faktisk krav på denne kunnskapen, mener Havas.

Litt om skoltesamer

Skoltesamer (også betegnet som østsamer) er en samisk befolkningsgruppe. Deres tradisjonelle boområder var grenseområdene for dagens Finland, Russland og Norge. De var et veidefolk som flyttet mellom flere boplasser gjennom året. I dag er skoltesamer hovedsakelig bosatt på Kolahalvøya, i Nord-Finland og i Sør-Varanger kommune i Norge. Bygda Neiden i Sør-Varanger er et viktig kulturelt og religiøst senter med den gamle sommerboplassen Skoltebyen og St. Georgs kapell, det russisk-ortodokse kapellet. Antallet skoltesamer er usikkert, men anslås til ca 600 i Finland, 250 i Russland og 150 i Norge. Skoltesamene har de siste årene vært aktive for å bevare sin kulturelle egenart, og det bygges i dag et eget Østsamisk museum i Neiden, som planlegges åpnet i 2010.

Creation Museum sett utenfra. Museet er lokalisert i Cincinnati, for at 2/3 av USAs innbyggere skal kunne nå det med en dags kjøring, sier grunnleggerne til Museumsnytt.

Anti-evolusjonsmuseet i USA

Creation Museum i Kentucky har brukt 27 millioner dollar på å vise at jorda ble skapt på nøyaktig seks dager for 6012 år siden, og at dinosaurer levde sammen med mennesket, før Syndefloden.

Tekst: Henrik Pryser Libell

Foto: Christian Juel Jørgensen og Henrik Pryser Libell

– Grunnen til at det er så viktig å gjenopprette troen på Skapelsen slik den skjer i Bibelen er at evolusjonsteorien får oss til å miste troen; ikke bare på første Mosebok, men på hele Bibelen, sier Mark Looy. Han er pressesjef på Creation Museum i St. Petersburg, Kentucky i USA, rett over statsgrensen fra storbyen Cincinnati i Ohio. Looy var med på å starte “skapelsesmuseet” i 2001 sammen med australieren Ken Ham. Motivet deres er å underminere det vitenskapelige overtaket på forklaringen av hvordan verden er blitt til, og museet i sin nåværende form åpnet i mai i 2007. Besøkertallet var i følge Looy hele 404 000 i 2007.

– På en god dag kan vi få 4 000 besøkende, forteller han.

Museet er lokalisert nettopp med tanke på dette;

– Reisen til Cincinnati innebærer én dags kjøring eller én times flytur for omtrent 60 prosent av USAs befolkning, sier Looy.

Amerikanerne er den primære målgruppen for museet, selv om mange utlendinger også kommer farende.

– Jeg traff nylig et tysk ektepar som kom hele veien fra Europa, sier han.

Et alternativ til Darwin

Kreasjonismeteorien er imidlertid på langt nær like populær i Europa som i USA. Mens Washingtons naturhistoriske museum ikke klarte å skaffe støtte til å lage en spesialutstilling om Darwin, har Creation Museum skaffet 27 millioner dollar til å bygge om det lille museet fra 2001 til dagens svære anlegg, med haller, hage og interaktive sentre. Museet har 160 ansatte, som alle må underskrive på at de tror på det museet forfekter. Driften koster vel 9 millioner dollar i året, og det betaler seg av inngangsavgif-

Verden ble skapt på 6 dager. Bokstavelig talt, ifølge plansjene på Creation Museum.

ten, forteller Looy. Inngangsprisen er 22 dollar.
– Men om noen ikke har penger, så ville vi nok slippe dem inn likevel, sier han.

– Det viktigste er å få ut budskapet deres?

– Det viktigste er at det amerikanske folk ser at det finnes en alter-

Løsningen er altså å gjenopprette troen på at Skapelsen er virkelig.

nativ forklaring til Darwin, ja.

Avviser vitenskapen

Både Looy og Ken Ham tilhører den kristne gruppen “Answers in Genesis” - svarene fins i Moseboken.

– Vitenskapen kan bare forklare hvordan, og selv der har den mange hull. Bibelen forklarer derimot hele Skapelsen; ikke bare hvordan, men hvorfor vi er her, poengterer Looy.

Han er ikke alene i sitt syn. En undersøkelse av ABC-news har vist av 60 prosent av amerikanerne mener verden er mindre enn ti tusen år gammel, en Newsweek-undersøkelse at 50 pro-

sent mener det. I Europa, hvor det ikke finnes noe tilsvarende museum, er støtten minimal. De

fleste vitenskapsfolk avviser teorien om kreasjonisme og syndeflod, men noen har gitt sin støtte til, og samarbeider med, Creation Museum. Den viktigste er Kurt

Wise, en paleontolog som er doktor i geologi fra Harvard. Han er en del av teamet som har designet museet, blant annet sammen med Patrick Marsh. Designeren pleide å jobbe fulltid med fornøylesparker og utstillinger på Universal Studios før han ble frelst. Nå er han en svoren ung kreasjonist.

Ung jord-teorien

Kreasjonisme er ideen om at Gud skapte Jorda på seks dager. Det finnes to hovedretninger; de som mener at Jorda er flere milliarder år gammel, og de som mener den er 6 000 år gammel slik en kan regne seg frem til i Bibelen gjennom antallet slektsledd fra David til Adam. Creation Museum støtter Ung jord-teorien. Museets permanente utstilling er bygget rundt teorien om at det er Syndefloden i år 2 348 f. Kr. som forklarer fenomener som fossiler og dinosaurskjeletter. Ifølge kreasjonismen levde menneskene og dinosaurene sammen på Jorda før Syndefloden og begge var vegetarianere. Utstillingen er basert på det de kaller en vitenskapelig modell om at Syndefloden utledet enorme stormer som herjet Jorda i århundrer. Etterpå kjølnet den ►

Talsmann Mark Looy ved Creation Museum mener jorda ble skapt på seks dager i år 4004 f.Kr. Hit kommer det 400 000 besøkende i året som ønsker å se hvordan dette fremstilles i museumsform.

Michael og Wendy Nichols fra Connecticut har kjørt i 14 timer for å besøke Creation Museum. – Det er andre dag på rad vi er her. Vi nyter å være her. Det er meget gjennomført og vi får masse informasjon om det vi allerede trodde på, sier Michael. De hørte om museet på radioen til Answers in Genesis.

ned, vannet trakk seg tilbake gjennom fordampning og artene som hadde overlevd i Arken kunne spre seg på ny.

Vitenskapen versus Gud

“Artene utvikler seg for sent i dag hvis evolusjonen stemmer i tid”, står det på en plakate. “Artene utviklet seg fort etter Syndefloden fordi Gud gav dem spesielle verktøy”. Hele samlingen er basert på en for- og mot-oppstilling; vitenskap vs. Bibel, menneskets fornuft vs. Gud. Den vitenskapelige forklaringen på menneskets utvikling fra aper for 20 millioner år siden presenteres med en etterkommerstavle som ser ut som et tre med masse greiner. Guds ord derimot har én rett linje, fra menneske til menneske, gjennom 6 000 år.

Fra mørke til lys

Denne todelingen går som et tema gjennom den permanente utstillingen, for-

met som en lang gang fra mørke til lys. I det første rommet er det satt opp faktatavler med to kolonner. “Dette mener vitenskapen” på den ene siden, “dette sier Bibelen” på den andre. På plakaten om “Menneskets fornuft” står det for eksempel “I think, therefore I am”. Den er satt opp mot mottrekket; Guds ord “I am that I am”.

Driften koster vel 9 millioner dollar i året, og det betaler seg av inngangsavgiften.

Råtelukt

Ung jord-teorien trekker blant annet karbon-metoden for datering i tvil. Den viser til at alle dyr har relativt lik DNA, og at det ikke stemmer med evolusjonsteorien. Hvis Jorda var 4 milliarder år gammel skulle det vært mer salt i havet, siden mengden salt i havet bygger seg opp hvert år. I undervisningsfilmene blir ideene presentert av to følge-engler som forklarer dette. Etter faktaplakatene er neste rom mer basert på følelser. Den besøkende ledes inn i et mørkt rom med råtelukt. Her gjengis et slags trøstesløst nabolag i en storby, med søppeldunker og gra-

Plansjen viser hvordan hester utviklet seg i Nord-Amerika etter at de gikk av Arken. Kontinentet kjølnet og tørket opp etter floden. Større arter erstattet de mindre, gressetende arter erstattet de løvetende og raske arter erstattet de seine.

fitti. Det spilles en blanding av røff hiphop og metal oppå hverandre, sammen med radioskurr mellom, og utdrag av radionyheter. Besøkeren kikker inn i vinduene på anonyme boligblokker, og hører hva personene tenker: En tenåringsjente sitter alene og vet at hun er gravid, men kjæresten vil ikke hjelpe henne. Et annet sted sitter noen gutter og velger videospill framfor lekser. Her er alt som er galt med dagens ungdom. Og hvorfor? Fordi de ikke tror på Bibelen, forklarer plakaten. Hvorfor tror de ikke på Bibelen? Fordi Skapelsen er dratt i tvil, svarer en annen plakat.

Stjernehimmel

Løsningen er altså å gjenopprette troen på at Skapelsen er virkelig. Denne ideen presenteres under en stor stjernehimmel. Musikken er nå endret til mer dempet bakgrunnsmusikk, og i neste rom, fullt opplyst, spilles bare klassisk musikk, høyt og klart. Her presenteres Skapelsen, med bilder og bibelsitater, på flatskjermer og plakater. Nå har besøkeren nådd utgangen, som går via en kopi av Edens Hage og en tre meter høy replika av Noahs ark, slik den må ha sett ut "bygd på samtidens greske skipsbyggkunst". Dermed bærer det ut i museumsbutikken, med

bøker som understøtter Ung jord-teorien og en kafé med spøkefulle navn som istidskaffe, creation cappucino og Mammouth Chocolate.

Mye mobbet

Den engelske avisen Guardian kalte museet "quite possibly [...] one of the weirdest museums in the world". Kritikken har haglet fra vitenskapsfolk, men også fra kirker som tror på skapelsen og samtidig på teorien om en gammel jord. Lederen for Eugenie Scott National Center for Science Education, som samlet 800 protestsignaturer fra vitenskapsfolk i Ohio, Indiana og Kentucky, kalte Creation Museum for "Creationist Disneyland".

– Vi blir mobbet mye, aller mest i britisk og australsk presse, forteller Looy. Nylig ble museet infiltrert av programlederen bak filmen "Religious".

– Vi bryr oss ikke om kritikken, den gir oss omtale, og gjør oss kjente. Da får vi budskapet ut. Da vi åpnet i fjor var det 60 demonstranter her. Heldigvis; da kom også nyhetsmediene, sier han.

– *Og nå skriver jeg om det i Norge.*

Ja, det er flott. Jeg har vært i Norge. Det er et av de vakreste land jeg har sett. Og så fjordene

da. De er det flotteste. Du ser jo så tydelig at de er laget av Syndefloden. De har vært daler, som ble fylt opp av vannmassene. Få andre steder er syndeflodens effekt like tydelig.

Hva skjer i Darwin-året 2009?

NTNU Vitenskapsmuseet, Trondheim:

Utstilling om personen Darwin, hans reise med HMS Beagle og oppholdet på Galapagos-øyene. Søndagsforedrag om Darwin. Utgivelse av populærvitenskapelig teksthefte og planer om en større utstilling om Darwin og evolusjonslæren i november. Se www.ntnu.no/vitenskapsmuseet

Tromsø Museum, UiT:

Ny zoologisk utstilling *NaturligVIS*, om evolusjon og utvikling, tilpasninger til nordlig miljø og om endringer som skyldes oss mennesker. De nyeste forskningsresultatene knyttet til korte og langsiktige endringer i dyreverden. Se uit.no/tmu.

Agder naturmuseum og botaniske hage, Kristiansand:

- Arrangement med foredrag/debatt, trolig i november. Planlegger å oppdatere utviklingstreet som står i utstillinga. www.naturmuseum.no. Se også Tree of Life News: tolweb.org/tree/phylogeny.html.

Bergen museum, UiB:

Samarbeider hvert år med universitetet om markeringen av Darwins bidrag til vitenskapen på hans fødselsdag: forelesninger og andre aktiviteter. Se darwin.uib.no.

Naturhistorisk museum, UiO:

Utstillingen *Kan vi tilgi Darwin?*. Evolusjon fra et historisk og moderne perspektiv. Hvordan teorien stadig brukes på nye områder. Hva har evolusjonsteorien gjort med menneskesynet? Hvorfor teorien fortsatt møtes med skepsis. Se nhm.uio.no for flere arrangementer.

Universitetet i Oslo:

Arrangerer forelesninger, utstillinger og andre aktiviteter 11. og 12. februar. Se cees.uio.no/darwin. Tre biologer følger Darwins fotspor fra september 2008 til mars 2009 på hans jordomseiling med skuta HMS Beagle fra 1831 til 1836. Følg ekspedisjonen på blogg.nrk.no/darwin.

NRK: bred dekning av dobbeltjubileet. Se nrk.no – f.eks. Schrodingers katt.

Natural History Museum, London:

Darwin – Big idea big exhibition – november 2008 til april 2009. Se www.nhm.ac.uk.
Darwin-senteret – åpner i september 2009.

Down House var Darwins hjem i Kent, utenfor London. Museet er stengt på grunn av restaureringsarbeid, men gjenåpner den 13. Februar 2009.

The American Museum of Natural History, New York: Se amnh.org/exhibitions/darwin

Andre nettsteder:

www.darwinday.org – Darwin og jubileumsarrangementer rundt i verden.

darwin-online.org.uk – Charles R. Darwins samlede verk, inkludert brev og annet materiale.

Munch-museet markerer lanseringen av verkskatalogen med utstillingen Munch blir "Munch" - Kunstneriske strategier 1880-1892. Utstillingen står til 11. januar 2009. Her: Munchs utstilling i Equitable Palast i Berlin 1892. Utstillingen slutter med en rekonstruksjon av Munchs skandaleutstilling i Berlin i 1892. Foto: Munch-museet.

Et veiskille i Munch-forskningen

I høst utkom endelig den etterlengtede katalogen over alle Munchs malerier. Dette er en viktig begivenhet i Munch-forskningen, likevel er det finansieringen av arbeidet som i ettertid har kommet i fokus. Men hva sier bokutgivelsen om utviklingen innen dette viktige forskningsfeltet?

Anmeldt av: Hans-Martin Frydenberg Flaatten

Den komplette oversikten over Munchs malerier markerer et skille innen Munch-forskningen. Bokverket oppsummerer tidligere debatter og over 40 års registrering og studier ved Munch-museet, samt forskning ved andre institusjoner. Hvilke resultater inneholder bøkene, og hvilken kunnskap gir de? Vi kan også stille spørsmålet: Hvordan vil denne katalogen påvirke framtidig forskning.

De fire bøkene gir en samlet oversikt over alle Munchs malerier, dvs. 1789 verk og 82 uferdige opp-

tegninger. Maleriene presenteres i kronologisk rekkefølge, med de opplysningene som er standard i en catalogue raisonné. For hvert maleri oppgis teknikk, mål, lokalisering, eierhistorikk, litteraturfortegnelse og utstillingsopplysninger. Teksten til hvert bilde er knapp og strengt faktaorientert, og det diskuteres i hovedsak dateringsproblemer. Arbeidet med katalogen ble ledet av førstekonservator

Gerd Woll, som tidligere har utgitt en komplett oversikt over Munchs grafiske produksjon. Woll er en nestor i Munch-forskningen, og med sin faglige tyngde og lange erfaring representerer hun en kontinuitet i et felt som nå er i endring.

*Selv de som kjenner
Munchs kunst godt,
vil få overraskelser.*

Et overveldende materiale

Selv de som kjenner Munchs kunst godt, vil få overraskelser. Det er en åpenbaring å se farge-reproduksjoner av mange verker som man tidligere bare har sett i frimerkestore svart/hvitt bilder i Munch-museets arkiv. At dette overveldende materialet er tilgjengelig i bokform, gjør det mye lettere å sette seg inn i og utforske delproblemer ved Munchs omfattende livsverk. Man får oversikt over de forskjellige versjonene av Munchs kjente motiver, men også den fulle bredden i produksjonen, samt ny innsikt i ukjente sider ved Munchs kunst. Katalogen kan slik gi et mer nyansert bilde av maleren Munch.

Kunsthandlerens rolle

En slik katalog representerer et møte mellom forskningen og kunstmarkedet, og denne type publikasjoner har derfor blitt utsatt for kritikk. En catalogue raisonné påvirker prisene på kunstmarkedet. Det er ikke uvanlig at kunsthandlere støtter arbeidet med en verkskatalog. Wildenstein Institute, som er en av de mest aktive produsentene av slike bøker, har sitt utspring i et internasjonalt kunsthandlerfirma. Instituttet har stått bak kataloger over bl.a. Monets malerier og en påbegynt katalog over Gauguins malerier. I innledningsartikkelen til bind I reflekterer Woll selvkritisk over om det store arbeidet en verkskatalog representerer først og fremst tjener kunstmarkedets eller forskningens interesser.

Det hadde vært nyttig med et register over de ulike samlere av Munchs malerier.

Arbeidet med katalogen

I katalogen er kunstverkene ordnet kronologisk, noe som krever at man tar stilling til datering av maleriene. For å kunne gjøre dette, må man ha en utstrakt kjennskap til, og nærkontakt med, en kunstners produksjon. Det krever også en idé om en kunstners stilistiske utvikling og et syn på hva som karakteriserer livsverket og de forskjel-

Woll åpner opp for en diskusjon rundt dateringene, og markerer at det ikke ligger personlig prestisje i hennes standpunkter.

lige periodene det består av. En annen viktig forskningsoppgave er å kartlegge verkenes bevegelser i markedet. Hvem har eid og samlet på bildene? I senere tid har også tekniske undersøkelser av en kunstners arbeidsmåte og materialvalg blitt viktige temaer. Dette aspektet ved

Munchs malerier drøftes på en opplysende måte i katalogen i malerikonservator Biljana Topalova-Casadiegos artikkel i bind II. Konservator Petra Pettersens interessante rekonstruksjon av Munchs

arbeid med Aula-dekorasjonene i bind III danner grunnlaget for datering av de bildene som knytter seg til dette prosjektet.

En åpen holdning

Tidfestingen av Munchs malerier har lenge vært et kontroversielt og omstridt spørsmål. Woll åpner opp for en diskusjon rundt dateringene, og markerer at det ikke ligger personlig prestisje i hennes standpunkter. Dette er en prisverdig holdning på et felt som har vært preget av sterke synspunkter. I teksten til hvert av maleriene i katalogen drøfter Woll de oppfatningene som har kommet fram angående tidfesting av hvert bilde. På grunnlag av disse synspunktene og egne betraktninger kommer hun så med et dateringsforslag. Ved en slik redegjørelse åpner hun for en viss grad av rasjonell debatt på et område som ofte blir preget av debattantenes intuitive forståelse.

Sommernatt - Inger på stranden 1889. Foto: Munch-museet.

Munch og kunstsamlerne

Et tema informasjonen som finnes i verket kan belyse, er kunstmarkedets og kunstsamlingens historie. For hvert bilde i katalogen oppgis opplysninger om proveniens, informasjon som kan være utgangspunkt for undersøkelser av hvem som samlet på Munchs kunst, og hvorfor de gjorde det. Her åpnes det også opp for studier som kan belyse deler av det økonomiske grunnlaget for Munchs kunstneriske virke. I denne sammenhengen hadde det vært nyttig med et register over de ulike samlere av Munchs malerier, noe som hadde bedret oversikten, og gjort det mulig å slå opp på bilder som disse personene har eid.

Framtidig forskning

Professor Patricia G. Berman gir i artikkelen som innleder bind IV, en oversikt over utviklingen i de siste års Munch-forskning. Helt korrekt bemerker hun her at det har vært lite kunsthistorisk Munch-forskning på doktorgradsnivå ved norske universiteter. Dette faktum vil sikkert overraske mange. Hun skriver videre at "Universitetet i Oslo har i de senere årene særlig fokusert på å rekruttere og engasjere studenter på høyere nivå i Munch-studier." Dette er gledelig, men man strever tydeligvis med å finne den rette rekrutteringsstrategien, da det til tross for økt interesse for Munch blant studenter på hovedfags- og master-nivå, ikke har blitt rekruttert en eneste doktorgradsstudent siden Frank Høiføds avhandling fra 1995. (jmf. UiOs nettsider) Det dette forskningsfeltet sårt trenger, er krefter som makter å bygge et fungerende fagmiljø som kan virke stimulerende på yngre forskere.

Et viktig referanseverk

Katalogen inneholder en overveldende mengde informasjon, som det vil ta lang tid for forskere å bearbeide. Bøkene gir et solid inntrykk, men er skjemmet av enkelte trykkfeil. Noen av krysshenvisningene til katalognumre er gale, og flere steder er årstall trykt feil, men disse småfeilene

Piken ved vinduet 1893. Under arbeidet med katalogen fant man ut at dette maleriet ikke var Munchs første utgave av motivet, slik man tidligere hadde trodd, men derimot en kopi fra ett år senere. Foto: Munch-museet.

skaper ikke alvorlige problemer. Katalogen er et referanseverk, og hvis man venter nye fortolkninger av Munchs malerier vil man bli skuffet. Bøkene store betydning ligger i at de legger til rette for dem som vil skape seg sine egne oppfatninger. I motsetning til den teoretiske og kontekstuelle orienteringen i en del av den nyere forskningen, inspirerer katalogen til en større interesse for det konkrete maleriet og dets plass i Munchs kunstneriske utvikling.

Det har ikke blitt rekruttert en eneste doktorgradsstudent siden Frank Høiføds avhandling fra 1995.

Anmelderen er cand.philol. i kunsthistorie, med hovedfagsoppgaven "Edvard Munchs Skrik. En studie av maleriets kunstteoretiske og litterære bakgrunn i perioden 1891-92" fra 2004 (UiO).

Fyldig katalog for svartkledde

Anmeldt av: Bjørn Vidar Johansen

Tullinløkka. Et ingenmannsland i sprukken asfalt mellom to av hovedstadens historisk viktigste museumsbygninger, Nasjonalgalleriet og Historisk museum. På sørsiden klemmer det eneste fysiske fragmentet fra Sune Nordgrens regjeringstid i Nasjonalmuseet seg inn mot universitetsaulaen. På stylder. Kunsthallen har for lengst overlevd sin skandaliserte regnskogsbekledning og hviler trygt på sine forbilder fra londonsk poparkitektur. Symbolsk kunne Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design neppe funnet en mer passende arena for en vandreutstilling om internasjonal museumsarkitektur i det 21. århundre. Utstillingen er delt mellom Kunsthallen på Tullinløkka og Nasjonalmuseet – Arkitektur på Bankplassen.

Et sveitsisk konsept på norsk

Til vandreutstillingen er det produsert en fyldig utstillingskatalog. Så fyldig, faktisk, at den med rette kan kalles en utstillingsbok. I likhet med den fysiske utstillingen er den laget av Art Centre Basel, en privatfinansiert produsent av internasjonale vandreutstillinger innenfor kunstfeltet. Utstillingen “Museer i det 21. århundre: Ideer, prosjekter, bygninger” er en oppfølger til den tidligere arkitekturutstillingen “Museer for et nytt årtusen” som turnerte i Europa, USA og Asia i 2000-2005. Nasjonalmuseet har oversatt alle tekstene i den pågående utstillingen til norsk. Det gjelder også utstillingsboka.

26 prosjekter, seks essays

Problemtomter som Tullinløkka

er utgangspunktet for flere av de i alt 26 museene som presenteres. I tillegg inneholder publikasjonen seks essays. De er skrevet av fagpersoner innenfor det akademiske arkitekturfeltet. Etter prof. dr. Werner Oechslins innledende essay om museumsprosjektenes betydning innenfor samtidsarkitekturen, tar dr. Thierry Greub opp trender og tendenser i de siste årenes nye museumsbygninger. De øvrige essayene behandler respektivt nye prosjekter i Japan, Australia, Europa og USA. De fungerer samtidig som innledningsartikler til prosjektomtaler fra de geografiske stedene. Boka inkluderer også korte biografier over de omtalte arkitektene eller arkitektkontorene.

Bilbao-effekten

I vår hjemlige andedam har de planlagte kulturbyggene rundt Bjørvika i Oslo vært gjenstand for debatt. Det har vært hevdet at hovedstaden trenger et signalbygg, et ikon som kan sette byen på det internasjonale arkitekturkartet. Andre har vært kritiske til denne innfallsvinkelen. “Bilbao-effekten” er nemlig forlengst et etablert internasjonalt begrep. Frank O. Gehrys Guggenheim Museum Bilbao satt et nedslitt område i en spansk industriby på verdenskartet. Bygningen representerer derimot seg selv, mer enn å trekke oppmerksomheten mot kunsten som vises innenfor. Den er et ikon, en hellig katedral, en kommersiell merkevare og et museum. Samtidig. Slike potensielle konflikter er ikke nye.

I “Museer i det 21. århundre” utforskes disse aktuelle problemstillingene i innledningsessayene. De tar opp grunnleggende spørsmål

Museer i det 21. århundre: Ideer, prosjekter, bygninger.

Utstillingsbok, Art Centre Basel.
217 sider. Oversatt og utgitt av
Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur
og design, 2007
Forord ved Ulf Grønvold
Forlag: Prestel

Fra åpningen av utstillingen *Museer i det 21. århundre*. Foto: Signy Norendal.

rundt museumsarkitekturens historiske og nåtidige rolle, symbolikk, forholdet til innhold og funksjon, publikum, omgivelsene og de mentale og følelsesmessige forventningene hos oss som betraktere og aktive brukere. Essayene er blant bokens høydepunkter. De klargjør både historisk utvikling og trendene innenfor dagens museumsarkitektur på en solid og relativt lettfattelig måte. Bokas øvrige essays viderefører disse kvalitetene. Det er i prosjektomtalene det halter.

Svartkledde klisjeer

De 26 prosjektene presenteres i tekst og bilder. Siden flertallet ikke var realisert da tekstene opprinnelig ble skrevet, er det en overvekt av data-illustrasjoner og tegnede snitt. Snittene er ofte så små at deres verdi kan diskuteres. Vi får ikke vite hvilken bakgrunn forfatterne har, eller om de er tilknyttet prosjektene. Det ville ha satt tekstene inn i en større sammenheng. Form og nivå er varierende. Klisjeen om den svartkledde, hippe arkitekten trer fram. Enkelte av tekstene er svulstig intellektualisert inntil det nesten parodiske. Muligens fungerte dette grepet bedre på originalspråket. Å oversette en så stor mengde fagtekster er krevende. På tross av at resultatet jevnt over er godt, makter ikke alltid oversettelsene å frigjøre seg og skape en naturlig norsk språkdrakt. Aner vi tidsnød?

Den tapte aktualitet

En av årsakene til at essayene fungerer så mye

bedre, er at de tar opp grunnleggende problemstillinger eller skildrer overordnede tema i museumsarkitekturen. De fremstår som aktuelle. Boka har et fokus på prosjekter som ikke var ferdigstilt i skrivende stund. Når tekstene viser til planlagte ferdigstillelser i 2006 gis det signaler om tapt aktualitet. Som leser ønsker jeg å få vite mer om prosess og resultat, og ikke minst erfaringsbaserte refleksjoner om spenningsfeltet mellom arkitektur og museale funksjoner. Men dette ligger utenfor bokens hovedhensikt.

Munch-museets mulige arkitekter

“Museer i det 21. århundre” fungerer nemlig best som oversiktsverk. Sammen gir prosjektomtalene et bilde av utvalgte prosjekter, trender og idealer i museumsarkitekturen tidlig på 2000-tallet. Målgruppen er ikke et bredt museumspublikum. Og det er lov å være smal. Flere av arkitektene som omtales er derimot aktuelle for Munch-museets nybygg i Bjørvika. Dermed burde en presentasjon av deres tidligere prosjekter ha spesiell interesse for et stort norsk publikum. At museer og kultur er raskt omskiftende politikk, vitner derimot Ulf Grønvolds forord om. Her tas det utgangspunkt i den da planlagte arkitektkonkurransen for Nasjonal-museet på Tullinløkka. Nå er plassen forlatt og de tilgrensende museumsbygningenes skjebne uavklart. En Bilbao-effekt vil neppe oppstå på Tullinløkkas sprukne asfalt med det første.

Man ska vara rädd om de vänner man har

Jubileumsutstilling: Bergen Kunstmuseums venner 100 år. Utstillingen står til 11. januar 2009.

Tekst: Tommy Olsson

Det är nu så, och det ska vi vara tacksamma för, att alla museum värda namnet har en organiserad samling vänner. Goda vänner, oftast, som nästan fungerar som ett slags eget museum i museet. Eller i alla fall som en extra, extern inköpskommitté. Man blir eniga om att köpa ett verk, som man så donerar till det museet man är vän med. Det är, stort sett - i alla fall från ett perspektiv från utsidan - det man gör. Och i Bergen firar de just nu hundra år med en liten utställning på Bergen kunstmuseum. Och man visar - naturligtvis, vad annars? - ett utval av de verk man genom åren har donerat till museet. Som kritiker - befläckt av högdiskursen och den hippa samtidens vägg av termer - är man så klart på osäker mark när man befinner sig i en utställning med allt från JC Dahl till Mari-
anne Bratteli och vidare fram till den unge Håkon Gullvåg (Han kan inte ha varit så väldig gammal i 1985, alltså... ge mig två sekunder till att checka Google... Ok, han var 26 i 1985). Det är nämligen ingen krystat påklustrad tematik att finna här, och inga påfallande kuratoriska grepp - något som ju bara skulle vara pålägsamt i denna kontexten. Den enda gemensamma nämnaren man finner är att den samma föreningen en eller annan gång har köpt arbetet för att donera det till museet. Och om man aldrig så lite betänker att det har pågått i hundra år

Peder Balke: Vardøhus festning. Foto: Kunstmuseene i Bergen, Werner Zellien.

*Det är nämligen
ingen krystat
påklustrad tema-
tik att finna här*

skulle det stå klart att kontinuiteten bryts ett par gånger och att man har att göra med ett litet stycke konsthistoria. Och det kan inte vara anorlunda - den här sortens markeringar kommer till det yttre alltid att se ut på det här viset.

Och det undandrar sig med detta alla former för kritik - för hur ska du kunna vara kritisk till en konstant? Det blir som att gå i dialog med vädret och säga sig oenig i regnet som faller över Bergen. Och du kan inte gärna gå in i hörnet med teckningar av Cezanne och kritisera enskilda verk heller, för det förändrar väldigt lite här i världen att stå och morra framför ett arbete av en sedan länge död konstnär, kanoniserad och inskriven i konsthistorien länge för man själv föddes. Det är alltså fyra teckningar av Cezanne här. Inte speciellt märkvärdiga, bortsett från det faktum att dom faktiskt är av

Cezanne, ett av ytterst få undantag från det helstöpt norska i det här sammanhanget (Lena Cronqvist är ett annat).

Men det kommer alltid att vara något behagligt över att subba runt i mönstringar av det

*För det är egentligen
landskapsmåleri det
handlar om, reducerat
ned till sitt yttersta noll-
punkt - horisontlinjen.*

här slaget, något befriande oprentiöst och vardagligt. Något man gör på en stilla eftermiddag - och det är gott om stilla eftermiddagar i Bergen alltså, det är det. Och det finns så gott som alltid saker som sticker sig ut och kickstartar helt interna, associativa tankekedjor på den här sortens utställningar. Utifrån rent personliga preferenser blir jag alltså stående och vagga framför sinsemellan diametralt motstridande saker. Kanske i första hand en monumental, abstrakt målning av Irma Salo Jæger från 60-talet. Som allt abstrakt måleri bär också denna med sig sin egen självmotsägelse; frågan om något överhuvudtaget verkligen är abstrakt. Egentligen tror jag det är några höghus nede vid strandkanten i ett eller annat medelhavsland, sett genom de yrvakna ögonen till en karl som

var ute länge i går och som ännu inte fått i sig kaffe. Men, det är nu vad jag menar mig se - och det kan så klart ha en del att göra med att jag åtskilliga gånger varit ute för länge nattetid i länder som ligger runt medelhavet. Upplyftande och visuellt attraktivt måleri är det under alla omständigheter, men så rör det sig också om ett av landets definierande konstnärskap, något som är större än sitt eget nedslagsfält. Det kan man för övrigt säga om flera här. Lars Hertervig, till exempel, för att gå till den andra kanten av min preferanse-skala, som är rikt representerad med flera verk, och vars arbete fortsätter att spela en roll i samtiden. Re-aktualiserad för några år sedan som konstnärisk dialogpartner med Mari Slaatelid (passende nog också representerad här) - något som jag misstänker väckte fler än mitt intresse. Så är det också en av den norska konst-

historiens mest intrikata konstnärskap. Omöjlig att överse, egentligen. Mystisk, påträngande och lika oförutsägbar som landskapet han förhåller sig till. Eller - varför inte? - tidigare nämnde Gullvåg, som i 1985 inte drog sig för att spika upp ett rävsinn som integrerad del av bildytan. Om man reflekterar aldrig så lite över att han då är, som nämnt, 26 år, blir det nästan något rörande över det.

Allt i allt är det alltså som det ska vara; det är den sortens utställning man släntrar sig genom. Behagligt, på det där lätt tillbakalutade viset (om man nu kan tänka sig något sådant som att släntra lätt tillbakalutad) - och det dyker nästan alltid i sådana sammanhang också upp saker man inte visste något om. Anna Eva Bergman, till exempel, kände jag inte alls till - ett nästan monokromt måleri, som oftast bestående av tre färgfält, men som likafullt syftar till något konkret utanför sig själv och undandrar sig alla försök till att placera det i en abstrakt förståelse. Något som framstår som en slags konstnärlig

*Allt i allt är det alltså som
det ska vara; det är den
sortens utställning man
släntrar sig genom.*

extremism; för det är egentligen landskapsmåleri det handlar om, reducerat ned till sitt yttersta nollpunkt - horisontlinjen. Eller Svein Strand, bara för att tillfälligt välja ett annat namn jag här förhåller mig till för första gång;

som verkar ha en liknande progression, fast från motsatt håll - en figurativ kolorism som balanserar på randen av kaosteori; som om alla konturer av vad man tror sig veta är på väg att regna bort. Han är säkert från Vestlandet, väderleken taget i betraktning. Och så kunde jag fortsätta länge - internt gör jag det också, automatiskt. Men avslutningsvis nöjer jag mig med att gratulera med dagen; 100 år är ingen ålder i det här tillfället - föreningen är att anse som en ungdom. Frisk och vital, som ungdomar flest. Det är såna vänner en tung institution behöver mest.

*Och det dyker nästan alltid i sådana
sammanhang också upp saker man inte
visste något om.*

Nasjonalmuseets fall

– Fra idé til virkelighet

Lotte Sandberg tegner historien om Nasjonalmuseet fra idé til forfall. Dessverre blir boken et unyansert bidrag til debatten om museumsreformens mest konfliktfylte sammenslåing.

Bok: Lotte Sandberg. Alle snakker om museet - Nasjonalmuseet for kunst – Fra visjon til virkelighet. Pax forlag, 2008

Anmeldt av: André Gali

Fem år er gått siden Nasjonalmuseet ble konstituert som stiftelse og eventyret om sammenslåingen av Nasjonalgalleriet, Museet for samtidskunst, Kunstindustrimuseet og Arkitekturmuseet begynte. I boken "Alle snakker om museet – Nasjonalmuseet for kunst fra visjon til virkelighet" beskriver Lotte Sandberg sammenslåingen som en byråkratisk prosess som har flatet ut fagligheten og gjort de forskjellige institusjonene identitetsløse. I skyggen av dette murrer fortellingen om nybygget som ikke er påbegynt og arkitektkonkurransen som stadig settes på vent.

Et av problemene som har heftet ved debatten rundt Nasjonalmuseet har vært mangelfullt offentlig innsyn. Sandberg har fått tilgang til en del informasjon som derfor er ny for de fleste som har engasjert seg i debatten, og på den måten er boken et uvurderlig bidrag til å orientere seg noe mer i hva som har foregått bak Nasjonalmuseets lukkede dører. Og det er urovekkende lesning.

Byråkratisk krim

Det hun tegner opp er noe lik en kafkask konspirasjon. Her har offentligheten vært ført bak lyset. Direktørene Sune Nordgren og Allis Helleland har vært uinformert om tidligere inngåtte avtaler mellom institusjonene og gjeldende reglement ved museet. De ansatte har hatt munnkurv og illojale kolleger er blitt forfulgt. Til dette kommer kulturminister Trond Giskes maktesløshet ovenfor styret som, slik institusjonen har fungert til nå, ikke kan avsettes av andre enn seg selv.

Sandberg mener stiftelsesformen har mye av skylden for den tilstanden museet har havnet i. En stiftelse er nemlig unndratt offentlighetsloven og drives i stor grad som et privat foretak. Denne måten å styre kulturinstitusjoner på knytter hun så til New Public Management-modellen hvor kulturinstitusjoner driftes nesten som fornøylesparker der publikumstall og opplevelse erstatter faglighet og forskning. Det kan imidlertid synes som om Nasjonalmuseets ledelse har misforstått tanken bak opplevelsøkonomien noe siden besøkstallene har gått ned og utstillingsvirksomheten nesten har opphørt ved noen av avdelingene.

Populisme versus faglighet

Også i faglighetens fall finner Sandberg en av årsakene til krisen ved Nasjonalmuseet. De ansatte ved de forskjellige museene var forespeilet en helt annen virkelighet da sammenslåingen ble vedtatt, nemlig at fagligheten skulle stå sentralt og at det skulle stimuleres til forskning på egen samling. Når dette likevel ikke har skjedd sporer Sandberg dette i organisasjonsformen

hvor blant annet de tidligere hierarkiene ved museene er løst opp.

Sandberg mener at resultatet er forflatet populisme der besøkstall betyr mer enn kvalitet. I den forbindelse rettes sterk skyts mot "Kyss Frosken"-utstillingen på Tullinløkka og basisutstillingen Kunst I på Nasjonalgalleriet.

For meg utgjør kritikken av "Kyss Frosken"-utstillingen et sidesprang i bokens polemikk hvor Sandberg avslører en elitistisk holdning til museets oppgave. Denne kritikken baserer seg på en gitt forståelse om at utstillingsaktivitet som retter seg mot et bredere publikum automatisk er mindre faglig orientert. At hun knytter dette til museets merkevarebygging og fokus på opplevelseskultur viser en manglende forståelse for opplevelsesøkonomisk tankegang. Men så deler hun i hvertfall dét med museets ledelse, heller ikke der har det trengt gjennom at en merkevare må levere innhold og kvalitet for å være sterk og fungerende.

Også kritikken av basisutstillingen Kunst I blir feilslått. Her kommer det frem at Sandberg som kunsthistoriker stoler helt ukritisk på at en

kronologisk måte å fortelle kunsthistorien på er mer gyldig enn en tematisk.

Alle misliker museet

Det er ingen tvil om at "Alle snakker om museet" utgjør et viktig dokument over Nasjonalmuseets fremvekst og utvikling fra idé til kollaps. Forfatteren legger heller ikke skjul på at hun med denne boken har valgt rollen som aktør. Konklusjonen hennes blir, ikke overraskende, at Nasjonalmuseet må oppløses.

Jeg savner nok at flere av sammenslåingens forkjempere får komme til orde i boken. Sandbergs fremstilling blir uten denne typen innspill svært ensrettet, noe som svekker argumentasjonen. Mangel på uttalelser fra museets støttespillere skyldes til en viss grad at Nasjonalmuseets styre sjelden har svart på kritikk, men her kunne kanskje Sandberg gjort litt mer innsats for å få frem noen flere nyanser. Denne mangelen på balanse mellom egen polemikk og motsvar svekker bokens troverdighet. Boken styrke ligger dermed i den historien den tegner opp, og ikke som et bidrag til debatten om Nasjonalmuseets fremtid.

Jon Henrik Lie og Fin Serck-Hanssen

Væreiere og nessekonger.

Handelssteder mellom Rørvik og Varanger.

Olympia Press 2008

360 s., pris kr 400,- ISBN 978-82-992252-5-0

I stort format og rikt illustrert presenteres 25 handelssteder fra kysten av Nord-Trøndelag til Vadsø. Boka beskriver historien til en lang rekke nordnorske handelshus, med virksomhet som kan følges tilbake så langt vi har skriftlige kilder og fram til konkursene i kjølvannet av råfiske- loven og den nye tid med Røkkes Norway Seafoods. Boka har et generelt kapittel med historisk innledning og ett kapittel for hvert av handelsstedene. Bygninger og anlegg beskrives og suppleres med bedrift- og slektshistorie, materiell kultur i storslagen natur fanges inn av en av landets fremste fotografer. Som tittelen sier er dette væreieres og nessekongers historie, men

med erkjennelse av fiskerbondens og tjenestefolkets del i væreiernes velstand. Forfatteren Jon H. Lie bygger på grunnleggende arbeider av Axel Coldevin og Nils A. Ytreberg, supplert av skriftlige kilder som firma- og familiearkiver og muntlige kilder fra de seneste år. Framstillingen henvender seg til et interessert og bredt publikum. Teksten er etterrettelig og uten noter. Kildefortegnelse og register bak gjør boka anvendelig også for den nysgjerrige eller fagorienterte leser. Boka kan bestilles direkte fra forlaget: jonhlie@online.no

Pensjon til besvær

Økte pensjonskostnader de siste årene har ført til tunge løft for museene. Både ved Sverresborg og Glomdalsmuseet må de vurdere nedbemanning.

Tekst: Signy Norendal

– I 2009 må vi budsjettere med pensjonskostnader på 20 prosent av personalkostnadene. Tidligere år har pensjonskostnadene vært 14 prosent. For oss utgjør dette en økning på omtrent 600 000 kroner, sier en bekymret direktør ved Sverresborg, Petter Søholt.

I fjor fikk museet en tilsvarende overraskelse, som førte til et underskudd på 1,1 millioner kroner. – For å få budsjettet i balanse for 2009 må vi derfor vurdere nedbemanning, redusere andre kostnader eller aller helst øke inntektene, fastslår direktøren.

– Derfor er mitt råd til museene at de økte kostnadene redegjøres for og synliggjøres veldig tydelig i budsjettsøknadene framover.

Foto: Aslacr, flickr.com

Vanlige årsaker til økte pensjonskostnader:

- Sterk lønnsvekst i sentrale lønnsoppgjør
- Høye økninger av grunnbeløpet i folketrygden (G)
- Implementering av ny beregningsteknisk tariff (K2005) i forsikringsbransjen
- Lokale endringer i lønsmassen

Over hele fjøla

Sverresborg har sin pensjonsforsikring hos Storebrand, men det er ikke grådige forsikringselskaper som er hovedårsaken til de økte pensjonskostnadene. Ved Glomdalsmuseet sliter de også, etter at de fikk beskjed fra KLP om at de må påregne 18,65 prosent av lønnsutgiftene til pensjon neste år.

– Pensjonskostnadene har faktisk økt med hele 25 prosent fra 2008 til 2009. Vi hadde ikke drømt om at det skulle bli så mye. Foreløpig ser det ut til at vi kommer 6-700 000 kroner skeivt ut i forhold til budsjettet for 2009, og for inneværende år har vi en budsjettsprikk på 150 til 200 000 kroner. Det er helt klart at vi må ta noen grep. Vi håper å slippe nedbemanning, men dette er en dramatisk situasjon. De midlene vi ikke har må vi finne dekning for på en eller annen måte, og det er på personalsiden det er mest å hente, sier direktør Jan Hoff Jørgensen.

Ikke unik

Situasjonen ved Sverresborg og Glomdalsmuseet er kanskje ekstra vanskelig, men ikke unik. Flere Museumsnytt har snakket med sliter med økte pensjonskostnader etter lønns- og pensjonsoppgjørene i år og i fjor.

– Neste års budsjettøkning på drøyt 400 000 utgjør ikke mer enn G-reguleringa. Oppå det har vi et lønnsoppgjør på 6,3 prosent å forholde oss til. Det blir ikke noe igjen av budsjettøkninga til økte lønninger og til å dekke økte priser, sier Hoff Jørgensen.

Tron Wigeland Nilsen i Norges museumsforbund forstår at museene sliter. I følge ABM-utviklings museumsstatistikk økte museenes pensjonskostnader gjennomsnittlig med 17 prosent fra 2006 til 2007.

Direktør Petter Søholdt, ved Sverresborg håper å finne en måte å øke inntektene på for å slippe nedbemanning.
Foto: Sverresborg.

– Tilskuddene til museene over statsbudsjettet for 2009 er i gjennomsnitt gitt en grunnøkning på 4,4 prosent. Dette skal dekke pris- og lønnsstigning. Når de reelle økningene er vesentlig høyere enn 4,4 prosent, er det klart museene kommer i knipe, sier Wigeland Nilsen.

Grunnbeløpsregulering er viktigste årsak
Årsakene til de økte pensjonskostnadene er flere og sammensatte, men de fleste Museumsnytt har snakket med viser først og fremst til gode lønnsoppgjør og økning av grunnbeløpet i folketrygden (G). Mens grunnbeløpet tidligere år ofte har vært økt med mellom tre og fire prosent, ble G i 2007 og 2008 økt med henholdsvis 6,23 og 5,15 prosent.

Må ta regningen selv

Helseforetakene har også slitt med økonomien på grunn av høye pensjonsutgifter. I Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2009 foreslås det imidlertid at de får tilført 1,920 milliarder kroner for å dekke opp for økningen. NRK har også fått hjelp; de har fått økt lisensavgiften blant annet for å dekke opp for økning i pensjonskostnader. Museene må imidlertid ta regningen selv, selv om statssekretær Halvard Ingebrigtsen i KKD sier til Museumsnytt at

departementet er klar over at mange kulturinstitusjoner har problemer.

– Departementet har fulgt nøye med hele tida og vil ta hensyn til det i budsjettene framover.

Samtidig er dette et komplisert bilde, hvor museene har ulike kostnader knyttet til pensjoner. De fleste museene er

– Vi håper å slippe nedbemanning, men dette er en dramatisk situasjon.

bare delvis finansiert av staten, og også andre tilskuddsytere har et ansvar. Derfor er mitt råd til museene at de økte kostnadene redegjøres for og synliggjøres veldig tydelig i budsjettsøkningene framover, sier Ingebrigtsen.

– Hvorfor har ikke departementet tatt hensyn til problemet allerede i neste års budsjett?

– Vi har økt bevilgningene til museene kraftig de siste årene. Neste år konsentrerer vi oss om å få konsolideringene i havn. Det ligger betydelige midler i budsjettet for 2009 som utløses når konsolideringene gjennomføres, sier statssekretæren.

Norsk Sjøfartsmuseum

søker

Museumsdirektør

Nærmere opplysninger om stillingen finner du på www.norsksjofartsmuseum.no / www.mps.no eller ved henvendelse til museumsdirektør Petter C. Omtvedt (tel 24 11 41 66 eller 90 96 71 60), styreleder Håvar Poulsson (tel 91 84 42 11) eller vår samarbeidspartner Ingunn Rogstad i MPS Norge (tel 92 83 81 60).

Kortfattet søknad med CV og attester sendes innen 18. desember 2008 pr. epost til jobb@mps.no.

Bare halve historien

– Uten en presentasjon av bykultur, befester Norsk Folkemuseum dessverre mytene om hva det genuint norske er, sier sjefskonservator Inger Jensen.

Tekst: Mette Irene Dahl

Norsk Folkemuseum søkte Kultur- og kirkedepartementet både i 2007 og i 2008 om en større bevilgning for å kunne gjenåpne flere tusen kvadratmeter med utstillinger. Bysamlingen har vært stengt siden 1995 og forslaget til statsbudsjett for 2009 bar heller ikke bud om bevilgninger.

– Det er vanskelig å forstå vårt samfunn og dets utvikling uten denne samlingen, sier Inger Jensen. – Uten Bysamlingen blir museets presentasjon av norsk kulturhistorie skjev.

Vekt på byliv

Norsk Folkemuseum assosieres i dag gjerne med

laftet tømmeridyll og en fremstilling av gårdsdagens nordmenn som bønder blottet for utenlandsk påvirkning. Museets grunnlegger og direktør Hans Aall var imidlertid like opptatt av å presentere bykulturen. Da museet åpnet sine lokaler for publikum for første gang i november 1896, presenterte det en byavdeling på lik linje med en bygdeutstilling, og i 1914 åpnet Bysamlingen i et eget nybygg på Bygdøy (se egen sak). Hans Aall erklærte: "Museet vil søge at vise bylivet i dets skiftende former i de forskjellige aarhundrer, søge at samle interiører og minder fra alle stænder, fra haandverkernes hjem til kjøbmandspatricierne's sale, fra kramboder og gaardsrumsinteriører til de gamle løkker og haver."

Bysamlingen gjennom 80 år

Bysamlingen bestod av en stilhistorisk vandring fra 1500-tallet og fram til tidlig 1800-tall i første etasje. I tillegg fant man her tre originale rom fra Arendal, Solør og Oslo. I andre etasje var blant annet Ibsens arbeidsværelse blitt montert – til stor diskusjon i pressen som hevdet at museumsdjevelen slo til igjen. ”La oss for en gang skyld stagge museumsmanien, og isteden ganske rolig og vakkert minnes den store dikter”, ble det bedt om.

En annen utstilling i andre etasje skulle vise frem 1800-tallets interiører, eller rettere sagt, det foregående århundrets smakløshet. – Så ble også denne delen av utstillingen kalt redselskabinettet på folkemunne, smiler Morten Bing, som er leder for Forsknings- og utstillingssek-

sjonen. – Bysamlingen stod åpen i nesten 80 år, forteller han. – Fra 1946 og fram til utstillingen ble stengt, fikk alle åttendeklasser i Oslo-skolen tilbud om omvisning. Fra min egen tid som museumslærer der, vet jeg at det alltid var 50 prosent som tok imot tilbudet. Tenk på det. Det vil si at annenhver unge i Oslo-skolen gjennom nesten 50 år besøkte denne utstillingen!

Gjenåpning i 2014?

Bysamlingen ble gradvis lukket mellom 1993 og 1995 etter at det ble klart at behovet for bygningsteknisk oppgradering var for stort. Og slik har den stått siden. I dag er 5000 kvadratmeter avstengt. Alt mangler: klimaregulering, sikringsanlegg, ventilasjon, lys. Ingen tekniske forbedringer av betydning er blitt gjort på nesten hundre år. Ibsens arbeidsværelse er flyttet til

Morten Leuchs visittstue, Christiania, ca. 1760.

Ibsenmuseet. Montre er blitt tømt. Skattene er pakket ned, og malingen flasser.

Nå ønsker Folkemuseet å gjenåpne samlingen i ny drakt. – Vi håper det skal være mulig å åpne utstillingen til grunnlovsjubileet i 2014, sier Inger Jensen. – Da fyller Bysamlingen 100 år.

Smakebiter fra samlingen

I mellomtiden planlegger museet både en utstilling med smakebiter og en antologi med forskningsartikler.

– Vi gir ikke opp, sier Jensen, og forteller at konservatorene ved museet gjennom en rekke forskningsseminarer nå skal forske på dette gjenstandsmaterialet. – Det skal stilles nye spørsmål ved samlingene, gjenstandene skal settes inn i nye kontekster og refortolkes. Ved å gjøre dette, vil vi vise hvordan materialet kan belyse sentrale begreper i tiden.

Forskningsseminarene skal i første omgang kunne ut i en antologi med forskningsartikler og en mindre utstilling som åpner høsten 2009. Den har arbeidstittelen ”Smakebiter fra samlingen”. – Vi ønsker å vise fram noen av skattene våre, sier Jensen. – Vi ønsker å vise at norsk kultur før var påvirket av livet der ute, av europeisk kultur og innflytelse fra de oversjøiske områdene. Det er viktig å nyansere og sette spørsmålstegn ved myten om den norske kulturen, vi må få disse aspektene fram igjen.

Sølv var status, men også kapitalplassering i et land uten eget bankvesen.

Rokokkostol, ca. 1750-1780:

Trolig laget i Bergen etter engelsk forbilde. Fra 1600-tallet øker importen av møbler til Norge. Stigende konjunkturer på slutten av 1700-tallet fører til økt handel med utlandet, spesielt i handelspatrisiatet.

Magdalena Else-lena, 3 år, ca. 1786:

Individet iscenesettes i større grad gjennom bl.a. avbildninger, som gir uttrykk for standstilhørighet. Luksusforordningen av 1683 påbyr kvinner å rette seg etter sin fars eller sin manns rang.

Bordoppsats ca. 1764, Herrebøe Fajansefabrik:

Nye sosiale ritualer og en flora av nye typer gjenstander introduseres som en følge av økende import på 1700-tallet. Krydder, eksotisk frukt, kaffe, te, sjokolade og tobakk kom på markedet.

Inger Aalls gitarre, 1750-1800:

Dette er en ”sister”, et populært instrument for damer fra 15- til 1800-tallet. Den har taster og hammere som slår an strengene, for at damene mindre skulle ”anstrenge sine hender”.

Folkemuseet.

Nybygningen i fuld gang.
Den gamle stormingssal.

Halve museet

stengt i 15 år

Hvem sier at historien ikke gjentar seg?

Dette er en fortelling om nedpakket prakt og statsbudsjett som skuffer – og en museumsdirektør som gikk sine egne veier.

I 1912 ser Norsk Folkemuseums grunnlegger og direktør gjennom 50 år, Hans Aall, en mulighet til å skaffe penger til et nybygg. Nybygget kan huse både en praktfull, men nedpakket, bysamling og landets første stortingssal som man ønsker å bevare. Statsministeren og kirkeministeren lover Aall delfinansiering av Bybygningen.

I desember 1912, dagen før statsbudsjettet blir lagt frem, får imidlertid Aall høre et rykte om at Norsk Folkemuseum er blitt strøket fra budsjettet. Han reiser sporenstreks inn til Kristiania og tvinger seg inn til finansminister Konow som bekrefter ryktet. Når Aall forlater finansministerens kontor, går ferden videre til Aftenposten.

Neste dag når statsbudsjettet legges fram, kan regjeringen lese i avisen at Norsk Folkemuseum på Bygdøy har satt i gang byggearbeider etter å ha fått løfte om finansiering.

Museet blir ført inn i budsjettet igjen; Regjeringen Bratli ønsket ikke å bli knyttet til et løftebrudd.

Åpningen av Bysamlingen fant sted 25. juni 1914.

Høsten 2008 legges statsbudsjettet frem uten at Norsk Folkemuseum nevnes. Vil samlingen bli gjenåpnet i juni 2014?

Vant til bank

Samtidig som mediene fråtset i Trond Giskes angivelig store problemer med å finne villige kandidater til toppvervet i det skadeskutte Nasjonalmuseet, gikk Svein Aaser på museer i smug for å oppdatere seg uten å vekke oppsikt.

Tekst og foto: Signy Norendal

Statens representanter til Nasjonalmuseets nye styre ble omsider offentliggjort torsdag 23. oktober, fem uker etter at Svein Aaser takket ja til ledervervet. Han hadde sagt ja to dager etter at han ble spurt, men kunne egentlig ikke begynne før i desember.

– Til slutt ringte Giske meg og sa at vi ikke kunne vente lenger med offentliggjøringen, Han ba meg innstendig om å begynne 15. november i stedet. Jeg sa det var greit, og i neste sekund var pressemeldingen ute, sier Aaser.

Roligere hverdag

Aaser har blant annet ledet Hafslund Nycomed og NHO, men er mest kjent som konsernsjef i Den Norske Bank og DnB NOR fra 1998 til 2006, hvor han fikk i havn storfusjonen med Gjensidige.

– Det er faktisk den største fusjonen i landet noensinne, regnet i antall ansatte, sier Aaser. – I de åra der spiste jeg middag hjemme gjennomsnittlig en dag i uka, inkludert helgene.

Nå er det roligere for 62-åringen fra Fredrikstad. Finansmannen har tatt seg tid til å møte Museumsnytt på egen hjemmebane. Lunsj på Aker brygge er ikke å forakte, Aaser anbefaler stedets ferske fiskesuppe. Den er god.

– Ja ikke sant? Og så kjenner du på en måte at

– Styret skal alltid være veldig forsiktig med å blande seg opp i den daglige driften.

vitaminene strømmer inn i kroppen. Jeg mener at supper er undervurdert.

Med styreverv i bare sju forskjellige selskaper, får han nå tid både til rypejakt med sønner og svigersønner, og til middag med kona minimum fem dager i uka.

– *Hjemme i Drøbak?*

– Nja – hvis ikke tar jeg henne med meg, eller møter henne et sted.

– *Hva driver din kone med?*

– Hun jobbet som lærer før. Men da jeg begynte i DnB ble hun hjemme og ivaretok familien og hjemmet, sier han, og ser ut som om det er noe

han er usikker på om han skal fortelle. Så sier han det likevel:

– Faktisk så var det slik i den internasjonale bankverdenen at det ble forventet at man hadde med seg ledsager. Det hendte at noen kom alene, men da ble det liksom ikke helt det samme. Det er sikkert litt rart for Museumsnyttts lesere, men slik var det altså, forteller Aaser, litt nølende og smilende, men i fullt alvor.

Redningsmann

Svein Aaser har vært en av finans-Norges aller viktigste personer de siste ti årene.

DnB NOR er Norges klart største, og ikke minst viktigste bank. For NHO, hvor han var president fra 1992 til 1994, regnes han som en redningsmann. Nå har han tunge styrelederverv i John Fredriksen-systemet, som er verdt omtrent 55 milliarder kroner. Tar han mål av seg på å bli like viktig i kunstens verden?

– Nå er beskrivelsen redningsmann en overdrivelse, sier Aaser beskjedent. – Og jeg har ikke tenkt å bli frontfiguren ved Nasjonalmuseet, det er slikt en har direktører til. Det må være de som har skoene på hele tiden som representerer

– Min interesse for kultur i bred forstand har alltid vært stor.

organisasjonen utad. Men jeg kommer til å være der, tilstede og tilgjengelig.

– *Hvor mye tid tar egentlig et styrelederverv?*

– Det er helt avhengig av hvilken situasjon organisasjonen er inne i. Ski-VM 2011 er et godt eksempel. Vi var noen få som byg-

de det opp fra grunnen av, og brukte selvfølgelig mye tid på det. Nå har vi ansatt en daglig leder, og organisasjonen er inne i et veldig godt spor. Da trengs ikke styret på samme måten. Styret skal alltid være veldig forsiktig med å blande seg opp i den daglige driften. Dessuten nytter det ikke å holde en person ansvarlig for et resultat hvis du ikke gir vedkommende myndighet og handlingsrom. Uklarhet om roller og myndighetsområder er negativt for alle ansatte. Direktør og styreleder må ha et fortrolig forhold, og det må være en gjennomgående respekt for både enkeltmenneskene og prosessene.

Svein Aaser er tydelig på at respekten for roller og enkeltmennesker er noe av det viktigste i en organisasjon.

Nasjonalmuseets styre:

Statens representanter til Nasjonalmuseets nye styre ble offentliggjort torsdag 23. oktober. Svein Aaser (styreleder), Grete Knudsen og André Støylen er utpekt av Kulturdepartementet, Erik Jondell av Stiftelsen Kunstindustrimuseet, Kersti Barup av Stiftelsen Arkitekturmuseet, mens Eva Klerck Gange og Tom Klev er valgt av de tilsatte ved museet. Vararepresentantene er Samir M'Kadmi, Liv Sandven, Einar Niemi, Ingeborg Glambek, Pål-Henry Engh, Matthew Games og Ingvild Aaserud.

– Samtidig er det viktig å huske at en organisasjon ikke er enkeltmenneskers verk. Styret må bli enige om noen hovedmålsettinger, som er så godt forankret at vi kan få gjennomslag for dem i organisasjonen, sier Aaser.

Kunst er annerledes

Kulturlivet er ikke ukjent for Aaser. Han og kona er ivrig publikum på balletter og klassiske

– Juridisk kompetanse er utrolig lett å kjøpe.

konserter, dessuten er Oslo kammermusikkfestival en av de sju organisasjonene han er sty-

remedlem i. Museene har imidlertid foreløpig vært noe mer upløyd mark.

– Jeg er nysgjerrig og spent på Nasjonalmuseet. Samtidig har min interesse for kultur i bred forstand har alltid vært stor, og jeg tør si at det blant annet ga seg utslag i DnB NORs sponning av kulturtiltak, for eksempel utstillingen på Henie Onstad fra årsskiftet 2007. (Banken fjerner dette tiltaket fra nyttår, red.anm.)

Han er altså ikke helt blank, likevel må museets stab belage seg på å kurse sin nye styreleder.

– Ja, jeg mener at ledelsen har et betydelig ansvar for å gjøre meg kompetent til å ta gode beslutninger, smiler Aaser over fiskesuppa.

– *Blir ikke ledelse av en kunstinstitusjon veldig forskjellig fra det du er vant med?*

– Jo, her er det vesensforskjeller, jeg er enig i det. Nasjonalmuseet er en unik organisasjon. Likevel er det grunnleggende at det er enkeltmenneskene det er snakk om, som må bli sett, anerkjent og hørt. Mens de på sin side må samarbeide, og akseptere beslutningene når de blir tatt, tross uenigheter, sier Aaser.

– *Er det problematisk at du ikke har kunstfaglig bakgrunn?*

– Nei. Vi må huske på at det er hele fire personer med tung kunstfaglig kompetanse i dette styret. Det syns jeg er et underkommunisert poeng. For eksempel blir nettopp disse spesielt viktige når vi skal finne en ny direktør.

– *Må direktøren ha kunstfaglig bakgrunn?*

– Det anser jeg som en absolutt nødvendighet.

– *Manglende juridisk kompetanse i styret har også vært kritisert?*

– Ikke noe problem. Juridisk kompetanse er utrolig lett å kjøpe, svarer styrelederen.

Ledende på forskning

Aaser er opptatt av at Nasjonalmuseet skal ta en ledende rolle i forskningen, minimum i nordisk sammenheng.

– Det er så mye god kompetanse til stede, så det dreier seg i stor grad om å få menneskene til å samarbeide. Men det er krevende. I Hafslund Nycomed hadde vi over tusen forskere på høyt internasjonalt nivå. Min opplevelse er at forskere ofte tenker litt annerledes enn resten av bedriften. De har gjerne andre fokusområder. Har man en alt for kortsiktig horisont, blir forskningen lett en salderingsfaktor. Derfor må man tillate at den får nok plass i organisasjonen og at de ikke hele tiden skal måtte slåss om små midler. Og det kan være svært utfordrende, sier Aaser, som ikke er i tvil om at finanskrisen vil ha betydelig innvirkning på kulturlivet.

– Det koker ned til ressurser og bevilgninger.

Verdier vil bare forsvinne i markedet. Jeg tror vi må erkjenne at det blir tøffere å få bevilgninger til kultur de neste årene, fordi det vil være så mange kortsiktige behov som

må prioriteres. Samtidig kan en jo regne med at kunstverk vil bli en del rimeligere, noe som kan være en fordel for museene.

Svein Aaser:

Svein Aaser (62) er utdannet ved Norges handelshøyskole (1970) og har blant annet vært direktør for Nora matprodukter og Storebrand Skade, og konsernsjef i Hafslund Nycomed og Den Norske Bank/DnB NOR. I DnB var han fra 1998 til han gikk av for aldersgrensen i 2006. Utenom Nasjonalmuseet er Aaser styreleder i selskapene inFuture, Marine Harvest, Deep Sea Supply ASA og Ski-VM 2011. I tillegg er han styremedlem i Lærdal Medical ASA, Oslo Kammermusikkfestival og JP Morgan, European Advisory board. Tidligere har han blant annet vært president for Næringslivets Hovedorganisasjon, styreleder for Finansnæringenes Hovedorganisasjon og rådsmedlem i Det Norske Veritas.

Netter av lys – Dager av mørke

Livet på Nordkalotten - et utstillings-
samarbeid mellom Nordkalottmuseer

Foto: Varanger museum IKS

Tekst: Sigrid Skarstein

Annethvert år bevilger Nordisk kulturfond et større bidrag til et særskilt utstillingsprosjekt. Prosjektet "Netter av lys – dager av mørke" ble valgt til Årets nordiske utstilling 2006-2008. "Netter av lys – Dager av mørke" er en vandretstilling, som handler om livet på Nordkalotten og områdets spesielle lysforhold, med lyse sommernetter og mørke vinterdager. Gjennom kunst, kulturhistorie og naturvitenskap formidles kunnskap om og opplevelser av lys og mørke, og hvordan lysforholdene påvirker menneskene og naturen.

På vandring

Ideen kom fra Skellefteå museum, som også ledet prosjektet. Planleggingen startet i Oulu i august 2005, og i september 2007 ble utstillingen åpnet i Skellefteå. Siden har den vandret og skal fortsatt vandre på Nordkalotten. Seinere skal den forhåpentligvis vandre videre. Foreningen Nordkalottmuseene ville lage et pro-

sjekt med et tema som engasjerte og berørte alle medlemsmuseene, som geografisk dekker 1/3 av landarealet i Finland, Sverige og Norge. 10 av 25 medlemsmuseer ble med i prosjektet, fire fra Sverige, fire fra Finland og to fra Norge - Tromsø museum og Varanger museum, ved Vadsø museum-Ruija kvenmuseum. De norske deltakerne er de eneste, sammen med Ajtte museum i Jokkmokk, som ligger nord for polarsirkelen. Prosjektets oppgaver og mål var mangesidig, å styrke identitet, å synliggjøre og øke kunnskapen om regionen, å skape bedre samarbeid mellom museene og å skape større forståelse for hvordan naturens syklus påvirker menneskelig liv.

Arbeidsgrupper

Museenes eget personale utgjorde mesteparten av arbeidskraften og ekspertisen, men den viten-

Foto: Skellefteå museum, Krister Hägglund

skapelige kompetanse kom fra universitet og høyskoler i området.

Museene, som er av svært ulik størrelse, ble delt i 5 arbeidsgrupper: en vitenskapelig, en etnisk, en kunstnerisk, en produksjonsgruppe og en programgruppe, og museene delte oppgavene. De store museene var med i flere grupper. Tromsø museum, som er et stort universitetsmuseum, hadde ansvar for den naturvitenskapelige delen, for et fagseminar og for produksjon av katalog. I tillegg leverte de også deler av innholdet. Vadsø museum laget en dokumentasjon om feiring av solens tilbakekomst ved fire barnehager i Vadsø, med bilder, intervju av barn og barnetegninger, som er vist i en søyle i utstillingen.

Det er blitt en spektakulær utstilling - fargerik, fantasifull og full av lys, og den passer både for store og små. Siden språk er en viktig del av identiteten på Nordkalotten, finnes katalogen på svensk, norsk, finsk, samisk og engelsk. Se <http://www.talesofflight.se>

Mangfold, kulturdager, byjubileum

På hvert utstillingssted skal lokalsamfunnet engasjeres i lokale arrangement. Når utstillingen kommer til Vadsø i november, skal den stilles ut på Sentrum skole ut året. Dette er utstillingens første stopp i Norge og eneste i Finnmark. Neste utstillingssted blir Tromsø. Alle skoler og barnehager i området vil få invitasjon til gratis besøk som et tilbud i Den kulturelle skolesekken. Åpningsforestillingen *Myter og Nordlyset*, laget av Teaterfabrikken i Vadsø og barna fra Sentrum

Foto: Skellefteå museum, Krister Hägglund

skole, blir både del av Vadsø bys 175-årsjubileum og åpning av de årlige kulturdagene. Elever ved skolen skal være aktører, der de med bevegelse og ord, lykter med levende lys og vindklokkespill, skal formidle myter om nordlyset.

Vadsø er en av kommunene i landet med størst innvandring per innbygger. Her blir utstillingen utvidet med en egenprodusert utstilling, laget i samarbeid mellom museet, Oscarsgata asylmottak og fotograf Sonja Siltala. Innvandrere blir portrettert og forteller om sitt forhold til lyset og mørket i nord. Denne utstillingen, som er støttet økonomisk av UDI, er også museets hovedbidrag til Mangfoldsåret 2008. Prosjektet skal seinere utvides og en bok er under planlegging.

Erfaringer med utstillingsarbeidet

Søknadsprosessen foregikk stort sett i Skellefteå, men med tilslaget skapt en samarbeidsorganisasjon som strakte seg over hele Nordkalotten. "Det var enormt spennende og utfordrende å få delta i en organisasjon, der man måtte stole på andres valg. Og det er spennende å bli kjent og næres faglig og kulturelt, personlig og sosialt med alle de andre museene", sier direktør Marit Hauan ved Tromsø museum, som også var svært fornøyd med produsenten. Vadsøs to deltakere i prosjektet, Morien Rees som var med i starten og Cecilie Johansen, som har stått for Vadsø bidrag både i hovedprosjekt og vårt egenproduserte prosjekt, mener prosjektets omfang, både organisatorisk, økonomisk og faglig, med spennende teoretiske diskusjoner, har gitt dem en erfaring og kompetanse som det ellers ville vært

Foto: Varanger museum IKS

vanskelig å tilegne seg. Det er også inspirerende med tanke på nye prosjekter. Utfordringen er og blir de store avstandene.

Nordkalottmuseene

– er et nettverk mellom museene på Nordkalotten, som har eksistert siden midten av 1970-tallet. Nordkalottmuseene produserte da, med støtte fra Nordisk ministerråd, vandreutstillinger som ble vist i de respektive land. Fra midten av 90-tallet ble det vanskelig å få tilskudd og utstillingsproduksjonen stoppet opp. Museene møtes nå en gang per år på omgang i de ulike landene, til årsmøte og til faglig seminar, men nettverket har ikke helt funnet formen de siste årene. Få har møtt opp, og det har vært fare for nedleggelse. Netter av lys har vært en vitamininnsprøying for deltakerne som ønsker mer

samarbeid. Det er planer om nettbasert samarbeid om tematiske utstillinger, og båtbruk er foreslått som tema. Neste årsmøte blir i Salten museum på Hamsunsenteret på Hamarøy.

Varanger Museum ser at samarbeid over grenser på Nordkalotten tilbyr mange faglige fordele, og sett i sammenheng med de unike finansieringsmuligheter på Nordkalotten og i Barentsregionen, bør en satse på en videreutvikling av Nordkalottmuseer både østover og vestover. Vi er også i gang med et nytt prosjekt, "Veien til Ruija", sammen med museene i Luleå og Rovaniemi.

Sigrud Skarstein er konstituert direktør ved Varanger museum IKS.

Ny oldtid i København

En av Europas eldste oldtidssamlinger har fått nytt ansikt.

Tekst og foto: Signy Norendal

Utstillingen Danmarks Oldtid ved Nationalmuseet i København er blitt en gjenstandsorientert utstilling som har fått delte reaksjoner.

– Noen arkeologer mener den er for lite formidlende, mens det vanlige publikummet synes å like den, forteller museets direktør Per Kristian Madsen.

Fra 18 til 1 time

Mens man i den gamle utstillingen ville trenge 18 timer på kun å lese gjennom all teksten (dette har ledelsen undersøkt), er det i den nye utstillingen tenkt at man gjennom gjenstander og tekst skal kunne få en helhetsopplevelse av Danmarks oldtid på seksti minutter.

– Det var en vanskelig, men spennende oppgave å skjære så mye ned på teksten, forteller Overinspektør Poul Otto Nielsen, som er ansvarlig for utstillingen.

Utstillingen er ordnet kronologisk og tematisk. En vandring gjennom hele første etasje på 15 000 kvadratmeter og 24 rom, tar deg gjennom stein-

alder, bronsealder, jernalder og til slutt vikingtid. Hvert rom har sitt tema, en tidslinje med tekst og grafikk løper i bånd langs veggene og supplerer gjenstandene og binder utstillingen sammen.

Thomsons arv

Museumsnytt blir med Poul Otto Nielsen på en runde i utstillingen. Aller først møter vi et rom med noen få gjenstander, stilt ut i tre forskjellige montre. Det ene viser gjenstander fra steinalderen, det andre fra bronsealderen og det tredje fra jernalderen. På veggene kan vi lese en definisjon

av hver periode, sitert fra Christian Jürgensen Thomsons "Ledetraad til Nordisk Oldkyndighet" fra 1835.

Nielsen forteller at Christian Jürgensen Thomson var den som utviklet treperiodesystemet;

innstillingen av forhistorien i steinalder, bronsealder og jernalder. Thomson var sekretær for oldsakskommisjonen fra 1816, og utviklet systemet i løpet av 1820-årene. Tredelingen betydde et internasjonalt gjennombrudd for arkeologien som vitenskap, og i dette rommet befestes til-

Per Kristian Madsen, direktør.
Foto: Nationalmuseet

knytningen til denne vitenskapelige arven. Den danske oldsaksamlingen ble til i 1807 og er en av Europas eldste. I 1833 flyttet samlingen fra Universitetsbiblioteket til Christiansborg Slot. Thomson hadde ansvaret for nyoppstillingen, og tredelingen ble for første

gang brukt konsekvent i utstillingssammenheng. Siden har den vært gjeldende. I 1852 ble samlingen flyttet til Prindsens Palæ, det nåværende Nationalmuseet, sammen med andre statlige samlinger.

Steinalderen

Steinalderen strekker seg fram til ca. 1700 år f. Kr., og kan videre deles inn i jegersteinalder og bondesteinalder. En av overinspektørens kjepphester er overgangen til bondesamfunnet, et tema som har fått sitt eget rom i utstillingen.

– Hva slags faktorer var det som gjorde at vi ble bønder, spør Nielsen. I overgangsrommet utdypes og formidles disse faktorene.

– Bøndene og jegerne var lenge to ulike folkegrupper, men hadde også kontakt med hverandre. Dette illustreres gjennom gjenstandene i dette rommet, forklarer Nielsen. Arkeologiske gravfunn er utstilt ut i en monter, med tittelen ”Jæger, bonde og kriger”. Blant gjenstandene som var begravd sammen med mannen finner vi både krigsøkser, landbruksredskaper og jegerutstyr, noe som tyder på at kulturene gikk over i hverandre.

– Overgangen til bondesamfunnet er et omdiskutert tema. Noen mener at den skjedde ganske plutselig, mens vi i denne utstillingen forsøker å vise at det var en gradvis og langsom endring. Funnene etter denne mannen, som var jeger,

bonde og kriger samtidig, bygger opp under denne tolkningen, forklarer Nielsen.

Mørklegging skaper stemning

At utstillingen er blottet for dataskjermer, filmer og dingser til å trykke på har fått enkelte kritikere til å mene at utstillingen er kjedelig og tørr. Tilhengerne mener derimot at det er positivt at gjenstandene har fått hovedprioritet.

– Omkring årsskiftet kommer det egne nettsider

til utstillingen, med utfyllende informasjon og bilder av gjenstandene i 3D som kan dreies og zoomes, forteller Nielsen.

I utstillingen er det imidlertid kun lyseffekter, noe lyd og selve oppstillingen og tematikken, som skaper variasjon mellom stemningen i rommene. Store skjeletter av forhistoriske dyr stilles ut uten montre, i lyse rom. Noen få rom er praktisk talt mørklagte, med kun et rødlig lys som avslører innholdet bak glassmontrene. Mørkleggingen skaper en stemningseffekt, men den har også praktiske årsaker: enkelte gjenstander er skjøre, og tåler ikke sterkt lys.

Huldremoseliket

Huldremosekvinnen ble funnet nedgravet i mose, og er et lik med bevarte bløtdeler. Hun stammer fra overgangen mellom yngre bronsealder og eldre jernalder, datert til 95 e.Kr. Det finnes egenskaper i mosen som gjør at slike moselik er spesielt godt bevart. Kvinnen fra Huldremose på Djursland var iført to skinnslag, et ankellangt skjørt og et ullsjal. Høyre arm var

Fra monteringen av Huldremoserommet.
Foto: Nationalmuseet.

hugget av og plassert ved siden av kroppen. Et eget rom er viet Huldremosekvinnen og mysteriet rundt moselikene, som det finnes flere av. Hvorfor ble de begravd i mose, og det i en periode hvor likbrenningsskikken var enerådende?

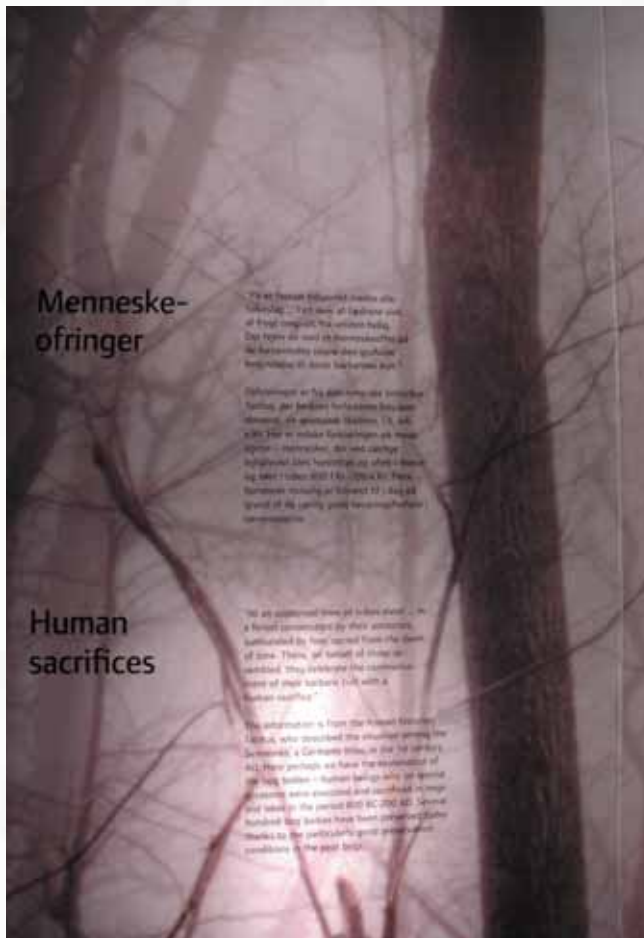

Var det en måte å straffe den avdøde for en forbrytelse, eller var de et offer til gudene? I det mørke rommet kan vi skimte kvinnen som ligger i en monter. I bakgrunnen høres svak, mystisk musikk. Langs veggene står det kasser vi kan sitte på mens vi reflekterer over offerritualer og religioner i en fjern kultur.

Samlingen i fokus

Direktør Per Kristian Madsen forteller at et av målene med den nye utstillingen har vært å vise fram så mye av samlingen som overhodet mulig. I den forrige utstillingen var omtrent 6 000 gjenstander utstilt. I den nye, som åpnet den 17. mai i år, har museet klart å presentere 12 000.

– Som arkeologer bør vi passe på å ikke undervurdere folks evne til å ta innover seg kunnskap, sier direktøren. – Noen mener det skulle vært inkludert flere modeller og mer om arkeologiske arbeidsmetoder. Vi, derimot, har fått tilbake-

meldinger på at publikum liker at det er så mange gjenstander å se på.

Publikums behov

Museet har gjennomført intervjuer med fokusgrupper i forbindelse med nyoppstillingen, og forsøkt å etterkomme publikums ønsker. Blant de viktigste resultatene fra undersøkelsene var ønsket om at gjenstandene skulle knyttes til kronologi og tematikk og settes i sammenheng med hva som skjedde ellers i verden. Dessuten også mulighet for å få med seg høydepunktene på kort tid og god plass for de besøkende å bevege seg på.

– Vi har også tenkt at det skal være mulig å hoppe over et rom uten at det får store konsekvenser, sier direktøren. – Siden 2006 har vi hatt gratis inngang på museet. Dette har ført til mange tusen flere besøkende, men kanskje viktigst, et

annet besøkmønster. Folk kan komme bare for å se én gjenstand eller ett rom, og så drar de igjen. De kan jo komme tilbake siden, sier direktør Per Kristian Madsen.

www.natmus.dk

Foto: Nationalmuseet.

Ingen konsolideringsmidler til Kristiansand

Sigmund Spjelkavik, direktør ved Agder naturmuseum og botanisk hage, er fortørnet over forslaget til neste års statsbudsjett. Til tross for at de har jobbet målrettet mot sammenslåing med Vest-Agder-museet i over et halvt år har de ikke blitt tilgodesett noen av konsolideringsmidlene. – Jeg synes departementet burde ha gitt beskjed dersom det var problemer med prosessen, sier Spjelkavik.

Tidligere i år var det snakk om en konsolidering der også Sørlandets kunstmuseum var med. Kunstmuseet trakk seg imidlertid tidlig ut av prosessen, mens VAM og ANB fortsatte forhandlingene.

– Hvis det var en forutsetning at kunstmuseet skulle være med så burde det vært presisert i mai, sier Spjelkavik. De to museene har jobbet seriøst mot en sammenslåing, og har fått vedtak på dette både på fylkes- og kommunenivå.

– Departementet har fått tilsendt informasjon om prosessen underveis, og vi hadde nok for-

venta tilbakemelding på vedtakene som er gjort, dersom det var problemer knyttet til disse.

Spjelkavik har forsøkt å få klarhet i årsaken til at de ble oversett på budsjettet, men har ikke fått noen klare svar. Statssekretær Halvard Ingebrigtsen bekrefter imidlertid Spjelkaviks mistanker overfor Museumsnytt:

– Vi mener at kunstmuseene skal være med i konsolideringene, og det har vi vært klare på hele tiden, sier Ingebrigtsen. – På det tidspunktet vi lagde budsjettet var prosessen i Agder på et stadium hvor dette ikke virket realistisk, sier statssekretæren, som likevel presiserer at løpet ikke er kjørt:

– Vi er klar over at ting kan snu ganske plutselig i slike prosesser, derfor har vi satt av en pott på 5 mill. kroner til ”andre konsolideringer”.

– Men kunstmuseet er nødt til å bli med for at de skal få midler fra denne potten?

– Ja, vi mener at kunstmuseene må med, avslutter Ingebrigtsen. (red.)

SKILTING - på den nye måten

Prøv våre moderne og lekre skilt/plakater for museer og utstillinger

- ➔Fleksible løsninger
- ➔Alle materialer
- ➔Alle farver og tykkelser
- ➔Oversiktlig
- ➔Vedlikeholdsfritt

Kombinert med vår skjære- og fresemaskin gir vi deg uante muligheter. Publikum vil få en helt ny og rikere opplevelse.

Har du behov for mer informasjon eller kostnadsoverslag på ditt oppdrag, mail oss på:

ola@oikopi.no eller arne@oikopi.no
eller ring oss på: 73 88 02 00

ØIEN & INDERGAARD
www.oikopi.no

Erling Skakkesgt.2a - 7013 Trondheim
Tlf: 73 88 02 00 Fax: 73 51 34 66
E-post: utskrift@oikopi.no
www.oikopi.no - Åpningstid: 08⁰⁰ - 20⁰⁰

avd. Pirsenteret - 7462 Trondheim
Tlf: 73 54 51 33 Fax: 73 54 51 34
pirsenteret@oikopi.no
www.oikopi.no

Museumsformidling

Nytt studieopplegg
ved Avdeling for
journalistikk, bibliotek-
og informasjonsfag
i samarbeid med ABM-
utvikling.

For nærmere informasjon, se:
www.hio.no/jbi

høgskolen i oslo

www.hio.no

MULTIVISION - FILM
SCENEPROJEKSJON
PROSJEKTARBEID
TRYKKSAKER

RANDI STORAAS

Tel: (+47) 56 55 72 40
Mob: (+47) 47 27 44 30

TAR OPPDRAG - SÅ ra@randistoraas.no
www.randistoraas.no

ABM -skrift

nye museumsrelevante utgivelser

- #51: Viktig og vakkert. Utvalgsprinsipper for fotografi
- #50: På nett? Tilgjengelighet og web i abm-sektoren
- #49: Statistikk for arkiv, bibliotek og museum 2007
- #48: Standard for gjenstandskatalogisering
- #45: På rett hylle med åndsverkloven. En veiledning i opphavsrett for arkiv, bibliotek og museum
- #44: Standard for fotokatalogisering
- #29: Icoms museumsetiske regelverk - ny utgave med engelsk originaltekst

Enkelthefter og abonnement fås gratis ved henvendelse til:

ABM-utvikling, postboks 8145 Dep, 0033 Oslo
www.abm-utvikling.no • post@abm-utvikling.no
telefon: 23 11 75 00 • faks: 23 11 75 01

Bringe bærsyltetøyemballasje

... syltetøyglass, syltetøykrukke, emballasje, glass og syltetøy er alle brukte søkeord for gjenstanden illustrert under. Ikke rart en felles portal til alle norske gjenstandssamlinger vil fortsette å være bare en deilig drøm, en stund til.

Tekst: Marte Brekke og Bård Bie-Larsen

Den moderne museumskatalogen er digital og det skal godt gjøres å finne et museum som ikke har ambisjoner om å utnytte de publiseringsmulighetene det medfører. Samlingskatalogene skal på nett. Det er ikke bare museene selv som ønsker dette. Det er også en forventning blant publikum og bevilgende myndigheter til at museumssamlingene er tilgjengelige på web.

Uendelige muligheter

Teknisk er det lite som står i veien for å få til dette. Databaseverktøyene vi bruker til å forvalte museumskatalogene har kraft til å håndtere enorme mengder informasjon. Museumsgjenstandene kan grupperes ut fra forskjellige prinsipper, de kan vises frem i utallige sammenhenger, vi kan presentere litt her og masse der, gå i dybden der og være overflatisk her. Det er mulig å finne alle gjenstander som har det ene og det andre til felles. Vi kan knytte sammen personer, steder og objekter som tidligere bare har eksistert som en notis her, et katalogkort der og en protokollinnførsel på en helt annen kant av landet. Det hele virker som en deilig drøm – og det må vi nok erkjenne at det fortsatt er og vil være – i hvert fall en liten stund til.

Hvordan ser katalogene ut på nett i dag?

Noen museer har allerede lagt samlingene sine tilgjengelig for søk på web, men de presenteres på en lite tilfredsstillende måte. Det har blant annet fra ABM-utvikling blitt hevdet at de er vanskelige å finne frem i, at det er lite informasjon knyttet til hver enkelt gjenstand og at den informasjonen som finnes er lite lesbar. Publikum er vant til mo-

Mange av de digitale katalogene er resultat av en ganske direkte overføring av de gamle papirbaserte kortkatalogene.

Det ligger ikke noen ambisjon i dette om å totalklassifisere en verden.

derne teknologi og har høye forventninger til hva den kan brukes til, også på dette området. Innholdet i katalogene er derimot ikke tilpasset teknologien, og resultatet blir deretter.

Fra papir til database

Mange av de digitale katalogene er resultat av en ganske direkte overføring av de gamle papirbaserte kortkatalogene. Både informasjon og tenkesett har blitt dyttet inn i et medium de ikke helt passer i. En digital katalog kan gi ubegrensede innganger til samlingen, men dette potensialet kan ikke utnyttes fullt ut fordi innholdet er beregnet til en annen måte å systematisere og finne

igjen informasjon. I papirbaserte kataloger kan samme type gjenstander være beskrevet på forskjellige måter, med forskjellige begreper, på forskjellige målformer og med forskjellig presisjon uten at det får særlig store konsekvenser. En person vil klare å lese informasjonen og forstå sammenhengene og betydningen uansett. En datamaskin derimot kan ikke tolke disse variasjonene, den krever et helt annet presisjonsnivå for å kunne behandle informasjonen.

Fra lokal til global

Muligheten databasene gir til fellessøk avslører et annet og tilgrensende problem. Papirkatalogen har fungert utmerket innenfor sin opprinnelige kontekst, men i det den rives løs fra sin opprinnelige sammenheng mister den sin forklarende dimensjon. Møbelsamlingen består kun av møbler, og leter man i den vet man at alt man finner er møbler. Når møbelsamlingen blir en samling blant andre typer samlinger forsvinner denne opprinnelig så selvsagte dimensjonen. De lokale

variasjonene i skrivemåte og benevning som ble nevnt ovenfor blir også uendelig mer synlige i et fellessøk. Konsekvensen er at man må bruke flere begreper, skrivemåter og språkformer for å finne frem til det som i utgangspunktet er like gjenstander.

Standardisering og sentralisering

En av årsakene til den begrensede suksessen med digitalisering og publisering av katalogene er at det tidligere ikke har eksistert noen nasjonal standard for hvordan

Skal fellessøk ha noe for seg må vi gripe fatt i det som er felles

man skal katalogisere. Det er nå endret. ABM-utvikling har nylig publisert en standard

for gjenstandskatalogisering. I tillegg bruker stadig flere norske museer samme katalogiseringsverktøy (Primus). Begge deler vil hjelpe oss et stykke på vei mot gode fellessøk. Men for å utnytte den digitale katalogens muligheter fullt ut er vi nødt til å forvalte opplysningene innenfor et enda mer rigid rammeverk. Dette strider kanskje mot tanken om at alle museumsgjenstander er unike. Men skal fellessøk ha noe for seg må vi gripe fatt i det som er felles.

Det innebærer at alt som lar seg standardisere bør standardiseres og forvaltes som sentraliserte ressurser utenfor selve samlingskatalogene. Navn på steder og personer som kan knyttes til gjenstandene bør forvaltes for seg. Det samme gjelder den terminologien som brukes for å beskrive og kategorisere gjenstandene. Det sentrale prinsippet må være at informasjon som er felles for mange museer registreres én gang – ett sted. Ressursene må bygges opp i fellesskap, forvaltes av en sentral faglig instans og gjøres tilgjengelige for bruk av alle.

Det unike og det lesbare

Et eksempel på et slikt verktøy kan være en nasjonal møbeltesaurus. Tesaurusen vil inneholde predefi-

nerte relasjoner mellom begreper og når man katalogiserer er det bare nødvendig å bruke den mest presise betegnelsen. Ved hjelp av tesaurusen vil de mer generelle begrepene automatisk følges med. Idet Lenestol benyttes som begrep følger Stol, Sittemøbel, Møbel med. Sammenhen-

gene mellom begrepene ligger i tesaurusen og trenger ikke lages for hver gang man katalogiserer, eller søker, slik praksis er i dag. I fortsettelsen av dette ligger muligheter for å oversette begrepene til andre språk. Oversettelsen gjøres i fellesregisteret og kommer alle brukerne til nytte. Mye av den informasjonen som i dag nyregistreres og lagres hver eneste gang den skal brukes, med alle de feilkildene det gir, vil bli tilgjengelig i standardisert form. Det ligger ikke noen ambisjon i dette om å totalklassifisere en verden. Mer et ønske om å trekke ut en språkbruk og kunnskap museene

allerede har felles, for så bygge et praktisk anvendelig og effektivt system av det. Katalogen skal selvfølgelig også ha plass til noe mer, til det unike og det lesbare, alt det som gjerne får lide under ekstrem systematikk.

Katalogen må bestå av begge deler for at den skal fungere i fellessøk og som en kilde til kunnskap.

Marte Brekke er katalogleder ved Norsk Folkemuseum og jobber med utvikling og formidling av katalogen, samt opplæring og veiledning i katalogisering. Bård Bie-Larsen er fagkonsulent i Nasjonalmuseets avdeling Samling og utstilling hvor han jobber med bruken av samlingsdatabasene.

Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum

Gjør arkivet ditt **levende**

med digitale **historier**

Jazzmontør lærer deg metoder, verktøy og enkel programvare slik at du på kort tid kan lage egne digitale historier **på eget utstyr**.

En digital historie er en 2-3 minutters dokumentarfilm, fortalt av deg, **om det DU er opptatt av**. Ditt engasjement, forsterket av fotografier, lydklipp, arkivmateriale, musikk og dramaturgi gjør fortellingen til en levende og **kraftfull formidler av fag**.

Jazzmontør **er landets ledende innen** digitale historier og har produsert mer enn 1500 stykker. Vi spesialsyr prosjekter innen opplæring, engasjert formidling og **levende kommunikasjon**.

Les mer om oss, ABM og Glomdalsmuseet samt bruk og bruksområder på

JAZZMONTØR

workshops - produksjon
foredrag - rådgivning

Kjetil Bjørke
kjetil@jazzmontor.no
tlf: 936 52 463

Kristoffer Pahl
kristoffer@jazzmontor.no
tlf: 922 51 933

www.jazzmontor.no